

Rapport 2003:6

Konjunkturläget hösten 2003

The logo for ÅSUB, featuring the letters 'ÅSUB' in a bold, white, sans-serif font. The letters are set against a dark blue background that is part of a larger graphic element resembling a stylized, glowing blue sphere or a series of concentric, wavy lines that create a sense of depth and movement. The 'Å' has a small circle above it, and the 'B' has a vertical line through its center.

ÅSUB

De senaste rapporterna från ÅSUB

- 2002:3 Konjunkturläget - våren 2002
- 2002:4 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn våren 2002
- 2002:5 Den åländska näringsrätten
- 2002:6 Efterhandsutvärdering Ålands mål 5b-program 1995-1999
- 2002:7 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - hösten 2002
- 2002:8 Konjunkturläget hösten 2002
- 2002:9 Bussiga stan
- 2003:1 Konjunkturläget våren 2003
- 2003:2 Det åländska jordbrukets framtida utvecklingsförutsättningar
- 2003:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - våren 2003
- 2003:4 En snabb BNP-indikator för det privata näringslivet på Åland
- 2003:5 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn hösten 2003

Pris 10,00 €

ISSN 1455–1977

Förord

Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) utarbetar två gånger per år en konjunkturrapport gällande den åländska ekonomin. Syftet med översikten är dels att förse landskapsstyrelsen med aktuell information om samhälls ekonomin inför budgetberedningen, dels att sprida information till allmänheten om aktiviteten i den åländska ekonomin. Bedömningen inleds med ett kortfattat sammandrag av det internationella konjunkturläget med en utförligare översikt över Ålands närmarknader i Finland och Sverige. Översikten baseras på nationella och internationella konjunkturanalyser och ekonomiska data som publicerats under sensommaren och hösten.

Sedan att antal år tillbaka har ÅSUB i samband med sina vår- och höstanalyser av det åländska konjunkturläget använt sig av en enkät till ett betydande antal företag vilka tillsammans representerar närmare 70 procent av det åländska näringslivets arbetsplatsutbud. Som ett led i en pågående rationalisering av arbetet med konjunkturanalyserna och tack vare bättre utvecklade s.k. snabba BNP-indikatorer (se ÅSUB Rapport 2003:4) kommer företagsenkäten dock från och med detta år att enbart göras i samband med vårprognosen. Förutom att denna avser företagens bedömningar ända fram till början av 2004, och därmed alltså fortfarande är aktuell, så utnyttjas data från mervärdeskatteregistret om näringslivets omsättning och löneutbetalningar ända fram till mitten av sommaren som indikationer på det rådande konjunkturläget. Bearbetningen av trenddata gällande företagets omsättnings- och löneutveckling görs med hjälp av den statistiska programvaran Demetra som av Eurostat särskilt utvecklats för denna typ av tidsserieanalyser.

Övriga indikatorer såsom valutakurser, ränteläge, inflation, arbetslöshetsgrad, befolkningsrörelse, extern handel, försäljning av kapitalvaror, bostadsproduktion, företagsetableringar samt konkurser har också studerats. I arbetet har företrädare för näringslivet och dess organisationer samt landskapsstyrelsens näringsavdelning varit till värdefull hjälp.

Undertecknad har med bistånd från *Katarina Fellman* och *Maria Rundberg-Mattsson* ansvarat för sammanställningen av översikten. *Jouko Kinnunen* och *Jonas Karlsson* har bidragit med behandling av tidsserier och prognosunderlag. Kinnunen har även ansvarat för en fortsatt metodutvecklingen av den åländska BNP-prognosen med hjälp av befintliga ekonomiska indikatorer. Bedömningen är i huvudsak gjord under senare delen av september månad. Vissa uppdateringar av dataunderlag och text har dock gjorts i mitten av oktober.

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

Sammanfattning.....	3
1. Det internationella konjunkturläget.....	5
2. Konjunkturbilden i Finland och Sverige.....	9
3. Den åländska ekonomin.....	14
3.1. Allmän översikt.....	14
3.2. Den offentliga ekonomin.....	22
3.3. Läget inom det privata näringslivet.....	24
Bilaga: Omsättningens och lönernas utveckling - en jämförelse mellan barometersvaren och mervärdesskatteregistret	

Sammanfattning

Trots tecken på en begynnande uppgång inom världsekonomin och det nu militärt sett avslutade kriget i Irak, är osäkerheten om styrkan och omfattningen i den globala konjunkturförbättringen påtaglig. De säkraste indikatorerna på en ekonomisk återhämtning finns i USA och delar av Östasien, medan uppsvinget fortsättningsvis lyser med sin frånvaro eller är väldigt trögt inom stora delar av EU-området. Osäkerhet präglar även de för Åland så viktiga finländska och svenska ekonomierna - även om försiktig optimism här ändå präglar synen på de kommande två årens konjunkturutveckling.

Den osäkra, men trots allt försiktigt optimistiska, synen på omvärldens konjunkturläge präglar även mycket av den åländska konjunkturbilden. Som vanligt försvåras dock bedömningen av de långsiktiga tillväxtförutsättningarna avsevärt av det osäkra läget inom rederinäringen, och då särskilt färjnäringen. Om kostnadsläget för den åländska färjnäringen inte kan fås i paritet med åtminstone det konkurrerande svenska tonnaget kommer nya utflaggningar att leda till en påtaglig reduktion av ekonomins tillväxtpotential, eventuellt med en direkt tillbakagång i dess volymutveckling under de kommande åren.

Den åländska ekonomin växte stadigt under senare halvan av 1990-talet. Efter rekordåret 1997 (+ 10 procent) har dock tillväxten avtagit ordentligt. Enligt ÅSUBs beräkningar av Ålands BNP minskade den ekonomiska volymen under 2001 med närmare 2 procent (- 1,7 procent) för att under fjolåret åter krypa upp mot en realltillväxt i närheten av 1-procentsnivån (+ 0,8 procent). I år pekar ÅSUB-prognosen på en förnyad uppgång på 3,4 procent. Årets uppgång jämfört med fjolårets siffror beror främst på förbättrade tillväxtsiffror från den privata sektorn som i år ser ut att vända fjolårets produktionsnedgång på 0,6 procent till en uppgång på 3,2 procent. Den största expansionen återfinns dock inom den offentliga sektorn (+ 3,4 procent), något som karaktäriserat utvecklingen sedan flera år tillbaka. Under perioden 2000 – 2003 växte den offentliga sektorn årligen med i genomsnitt ca 2 procent medan motsvarande årliga tillväxtgenomsnitt för den privata sektorn stannade vid ca 0,4 procent. Inom den offentliga sektorn är tillväxten störst bland kommunerna.

ÅSUBs preliminära prognos för den åländska volymtillväxten under 2004 pekar på en nedgång från årets 3,4 till under en procent (0,7 %). Uppbromsningen i tillväxten under nästa år beror främst på en lägre tillväxttakt inom näringslivet. Huvudorsaken till nedgången är konsekvenserna av de utflaggningar av åländskt tonnage som skett under året. Om ytterligare utflaggningar genomförs under nästa år kommer konsekvenserna för den privata sektorns BNP-bidrag under nästa och därpå följande år att bli än mer märkbara. Även inom den offentliga sektorn förväntas nästa år medföra en tillbakagång i tillväxttakten.

Den avtagande tillväxten inom den åländska totalproduktionen har dock ännu inte gett några mer påtagliga effekter inom arbetsmarknaden. Arbetslösheten är fortsättningsvis låg, men har under våren och sommaren tenderat att öka något jämfört med motsvarande period i fjol. Den

totala arbetslöshetsgraden stannade på 2,1 procent och den öppna arbetslösheten på 1,8 procent år 2002. I september månad i år var den totala arbetslöshetsgraden 2,0 procent vilket är 0,1 procentenheter över motsvarande månadssiffra i fjol. Trots tendensen till en gradvis försvagning av arbetsmarknaden måste ändå sysselsättningsläget på Åland som helhet fortsättningsvis anses vara gott. För ungdomsarbetslösheten ser situationen dock inte fullt så ljus ut. Arbetslöshetsgraden bland personer under 25 år var i september 5,0 procent, en klar ökning från fjolårets septembersiffra på 4,3 procent.

År 2003 beräknas nettoinflyttningen åter sjunka något som ett resultat av den tilltagande osäkerheten inom den åländska ekonomin och en något sämre arbetsmarknadssituation. Enligt ÅSUBs senaste prognos kommer nettoinflyttningen dock fortfarande att vara positiv, kring nivån en bit under 100 personer.

1. Det internationella konjunkturläget

Under våren och sommaren har flertalet internationella konjunkturöversikter präglats av en märkbar osäkerhet om den kommande konjunkturutvecklingen. Världsekonomin sades befinna sig i något av ett 'vänteläge' efter det avslutade Irak-kriget, ett krig vars snabba och (militärt sett) förhållandevis oproblematiska förlopp stärkte förhoppningarna om en uppgång i den konjunktursvacka som präglade den internationella ekonomin sedan 2000/2001. Samtidigt konstaterades dock att några riktigt handfasta tecken på en mer betydande återhämtning egentligen inte stod att finna i Europa, och att inte heller den i detta sammanhang så centrala amerikanska ekonomin uppvisade några riktigt säkra tecken på en mera kraftfull konjunkturuppgång. Det mest påtagliga – men föga pålitliga – tecknet på att en uppgång ändå är i sikte var den vändning på flertalet av världens större börser som skedde under våren 2003.

Under sensommaren och den tidiga hösten har dock allt fler positiva rapporter, inte minst från den amerikanska ekonomin, börjat märkas i konjunkturrapporteringen. Samtidigt är konjunkturbilden fortsättningsvis svag i flera av de viktigaste europeiska ekonomierna. Det stora flertalet konjunkturbedömare tycks dock nu vara eniga om att den globala konjunkturen sakta men säkert är på väg upp ur en ovanligt lång, om än inte exceptionellt djup, recensionsperiod. De positiva signalerna gäller även Asien, där sarsepidemin ser ut att vara under kontroll samtidigt som Kina uppvisar en god tillväxt – och framtiden för den japanska ekonomin för första gången på länge ser ljusare ut. Övervägande positiva tillväxtsignaler rapporteras även från Ryssland och Centraleuropa samt delar av Latinamerika. Ett annat tecken på en positivare global konjunkturbild är världshandelns volymtillväxt som efter en kraftig nedgång under 2000 och 2001 nu åter är på väg uppåt.

Den globala tillväxttendensen är trots detta ändå förhållandevis svag och behäftad med många osäkerhetsfaktorer. Den amerikanska tillväxten sker sålunda i hög grad via ökad kreditfinansierad privat konsumtion samt den snabba tillväxten inom den av Irakkriget positivt påverkade försvarsindustrin. De första förhoppningarna efter det avslutade kriget om en betydligt stabilare internationell miljö har nu också börjat klinga ut och ersättas av en växande oro kring möjligheterna att normalisera den ekonomiska (inkl. den så viktiga oljeproduktionskapaciteten) och politiska situationen i Irak (och därmed också mellanöstern i stort). Inte heller ser de försiktigt optimistiska signalerna från de stora europeiska ekonomierna helt övertygande ut. Den svårbedömda blandningen av positiva och negativa tendenser gör att prognoserna om den förväntade ekonomiska uppgångens faktiska storlek divergerar en hel del mellan olika prognosinstitut. En vanlig bedömning tycks dock vara att den globala tillväxten under innevarande år stannar på ca 3 procent och under de närmaste två åren tar klivet upp mot 3,5 till 4-procentsnivån.

Den över lag allt positivare bedömningen av den närmaste 12 - 24 månadersperiodens utveckling inom **den amerikanska ekonomin** bygger på rapporter om stigande BNP-tillväxt under årets första sex månader (2-2,5 procent på helårsbasis) och en kombination av expansiv

finanspolitik, förhållandevis svag dollar samt en under senare månader klar uppgång, inte bara i konsumenternas framtidstro (*figur 1*), utan också i detaljhandeln och tjänstesektorns försäljningsvolym.

Den amerikanska uppgången är starkt beroende av stigande privat konsumtion, fortsatt tillväxt inom det militärindustriella komplexet samt en ökad export, inte minst till EU. Detta förutsätter i sin tur bestående låga räntenivåer och skatter, stigande aktiekurser, höga belåningsvärden på fastigheter, fortsatt militär upprustning samt en bibehållen svag dollarkurs.

En viktig faktor är här en säkerställd fortsatt låg räntenivå på omkring 1 procent (*figur 3*). Det trots allt fortfarande osedvanligt låga resursutnyttjandet (ca 75 procent) med en relativt hög arbetslöshet (ca 6 procent) i kombination med en låg inflationstakt tros av de flesta bedömare säkra dagens låga räntenivå åtminstone till början av nästa år. Därefter antas styrräntan höjas i små steg för att uppnå 3,5 – 4,0 procentsnivån först mot slutet av 2005.

Den andra kritiska faktorn bakom en mer påtaglig amerikansk uppgång är en fortsatt expansiv federal budgetpolitik, något som redan idag lett fram till ett mycket stort och därtill snabbt växande statligt budgetunderskott, ett underskott som beräknas uppgå till hela 4 procent av BNP redan i år. Enligt vissa bedömare kommer underskottet att mot slutet av nästa år ha vuxit till gigantiska 480 miljarder dollar. Detta förutsätter i sin tur ett fortsatt inflöde av utländskt kapital samtidigt som ett överstort finansiellt underskott på sikt också kan verka destabiliserande på den amerikanska makroekonomin och därmed äventyra den långsiktiga ekonomiska tillväxtpotentialen.

Trots de många potentiella osäkerhetsfaktorerna - t ex det omfattande bytesbalansunderskottet, den växande instabiliteten i efterkrigs-Irak och därmed ett fortsatt högt oljepris - anses den amerikanska BNP-tillväxten allmänt med god marginal överstiga 2 procent i år och under nästa år stanna vid dryga 3,5 procentsnivån (*figur 2*).

Utvecklingen inom euroområdet påverkas i högt grad av förhållandena inom den amerikanska ekonomin, men naturligtvis även av den internationella ekonomin i övrigt. Trots de allt tydligare tecknen på en begynnande USA-ledd internationell uppgång, är motsvarande tendenser ändå betydligt svagare och mer osäkra inom Euroområdet, och då inte minst i de två största euroekonomierna Tyskland och Frankrike. Euroområdet nådde dock sannolikt botten på sin ekonomiska kräftgång under andra kvartalet i år med en samlad BNP-tillväxt på bara 0,4 procent (årsbasis). Trots den svaga tillväxtuppgång som därefter noterats, anses det allmänt att den samlade tillväxten under innevarande år inte ens uppnår fjolårets rekordlåga tillväxt på 0,8 procent. Flertalet bedömare ligger i stället på intervallet 0,5 – 0,7 procent.

Förtroendet för den ekonomiska utvecklingen har dock under sommaren hämtat sig något, inte bara bland konsumenterna (*figur 1*), utan också inom näringslivet. Inköpsindex för industrin

såväl som tjänstesektorn har sålunda börjat stiga under senare månader, dock från fortsättningsvis mycket låga nivåer. Bakom de positiva nya signalerna ligger framför allt den växande aktiviteten inom de amerikanska och asiatiska (inkl. Japan) ekonomierna och en under våren och sommaren förstärkt dollarkurs (*figur 5*), något som förbättrat konkurrenskraften för den europeiska exportindustrin. En annan positiv faktor är tecknen på en minskad och under kommande år förhållandevis låg inflationsnivå (1,5-2,0 %). Det låga inflationstrycket gör att den europeiska centralbanken (ECB) kan bibehålla den låga och för investeringar och konsumtion förmånliga styrräntan på ca 2 procent (*figur 3*). Även 1 – 12 månaders Euriboräntorna ligger på motsvarande sätt lågt (*figur 4*). Först under nästa år förväntas en gradvis mer allmän höjning av räntenivåerna inom euroblocket. Den positiva grundtonen förstärks ytterligare av ökade förhoppningar om möjligheten att genomföra tillväxtfrämjande strukturreformer på den tyska arbetsmarknaden.

Hittills är dock de mer konkreta indikatorerna på ett europeiskt uppsving i termer av växande investeringar, ökad industriproduktion och export ändå förhållandevis svaga. På grund av en mycket långsam ökning i sysselsättningen förväntas arbetslösheten kvarstå på nuvarande höga 9-procentsnivån åtminstone fram till slutet av nästa år. Härtill kommer fortsatt osäkerhet kring viktiga makroekonomiska faktorer som den slutliga utformningen av nödvändiga strukturreformer, svårhanterliga budgetunderskott inom några av de största euroekonomierna, utvecklingen av eurons externa kurs, oljepriset och, inte minst, omfattningen av den så viktiga draghjälpen från uppgången i omvärlden. Den senaste tidens förstärkning av euron i förhållande till dollarn understryker osäkerheten i bedömningen av euroområdets tillväxtförutsättningar.

Sammantaget pekar detta ändå fram emot en gradvis ökande tillväxt inom euroområdet, en tillväxt som redan under nästa år bör kunna uppgå till strax under 2-procentsnivån och under 2005 stanna på storleksordningen 2,5 procent (*figur 2*).

Den **japanska ekonomin** beräknas i år - efter en lång period av stagnation och tillbakagång - växa med omkring 2 procent, en tillväxt som förväntas hålla i sig om än på en något lägre nivå (ca 1,5 procent) även under de kommande två till tre åren. Det mesta pekar nämligen just nu uppåt i Japan: bolagens vinster, börskurserna, investeringarna, industriproduktionen, antalet arbetsplatser och hushållens konsumtion. Optimismen om de ekonomiska framtidsutsikterna bland företag och hushåll har också vuxit markant samtidigt som den tidigare oron för sarsepidemins konsekvenser klingat av. Utvecklingen i Japans **asiatiska grannekonomier** blir allt viktigare, inte bara för Japan, utan också för den globala ekonomin. Detta gäller särskilt **Kina**, vars ekonomi nu sedan en lång tid tillbaka år efter år uppvisat anmärkningsvärt höga tillväxtsiffror. Den starka kinesiska tillväxten förväntas fortsätta även under kommande år, om än på en något lägre nivå (7-8 procent). Inom övriga asiatiska 'tigerekonomier' ser årets ekonomiska tillväxt ut att bli betydligt mer blygsam (3-4 procent). Under 2004 förväntas dock tillväxten åter ta fart och i flera fall passera 5-procentsnivån.

Den **ryska ekonomin** karaktäriseras av viss instabilitet i sin utveckling, bland annat på grund av sitt starka beroende av de fluktuerande råvarupriserna – och då inte minst priset på råoljan. De under hösten kommande parlamentsvalen och presidentvalet i mars nästa år bidrar också de till en viss osäkerhet bland marknadsaktörerna. Trots detta har den ekonomiska och politiska stabiliteten i Ryssland gradvis ökat under senare år. Budgeten är i rimlig balans, realvärdet på löner och pensioner har ökat, något som i sin tur medfört växande hushållskonsumtion. Företagsinvesteringarna ökar och produktionsvolymerna växer, främst dock inom den priskänsliga råvarusektorn. Flertalet internationella konjunkturbedömare ser därför ändå rätt optimistiskt på de närmaste årens ekonomiska tillväxt i Ryssland (4-6 procent).

Tillväxten inom de **baltiska ekonomierna** har varit stark under de senaste åren trots den internationella recensionen. En viss avmattning har dock skett under första halvan av innevarande år. Den goda tillväxten har primärt drivits av den inhemska efterfrågetillväxten med hushållen i spetsen. Hushållens köpkraft har under senare år kontinuerligt förstärkts av en låg inflation i kombination med växande löner. Eftersom den växande inhemska konsumtionen medfört en ökad import som inte kunnat matchas av en tillräckligt snabbt växande export har de tre baltiska ekonomierna belastats av växande handelsunderskott, något som särskilt gäller Estland som för närvarande uppvisar ett rekordstort bytesbalansunderskott på närmare 20 procent av BNP. Det nära förestående EU-medlemskapet i kombination med de gradvis förbättrade exportförutsättningarna genom den kommande internationella konjunkturuppgången förväntas dock allmänt ge baltstaterna den politiska stabilitet och de ekonomiska förutsättningar som möjliggör en tillväxt under de kommande 1-2 åren på i storleksordningen 5-6 procent.

2. Konjunkturbilden i Finland och Sverige

Den **finska ekonomin** uppvisade en jämfört med övriga euroområdet rätt god BNP-tillväxt under fjolåret: 2,2 procent jämfört med eurogenomsnittet på endast 0,8 procent. Bakom tillväxten låg en mycket god exportutveckling. Från slutet av 2002 och särskilt under första halvan av innevarande år sjönk dock den ekonomiska aktiviteten påtagligt, främst som en följd av en klar nedgång i exporten. Under det första kvartalet 2003 var sålunda nettoexporten för Finlands del negativ. Orsaken till exportnedgången var framför all den kombinerade effekten av den svaga internationella konjunkturbilden och en i förhållande till dollarn allt starkare euro. Trenden mot en allt svagare dollar bröts under första halvan av innevarande år, men har under hösten återgått till en för den finska exportindustrin mer negativ kursrend i förhållande till euron (*figur 5*). Under året som helhet beräknas den finska exportvolymen enbart gå upp med 1,5 procent.

Kräftgången i exporten och åtföljande låga tillväxtnivå inom ekonomin som helhet ser dock ut att ha nått botten under andra kvartalet detta år. Sedan våren och försommaren ser de finska tillväxtförutsättningarna åter något bättre ut, och enligt flera konjunkturexperter står landet nu inför en uppgång efter en treårsperiod av förhållandevis låg ekonomisk tillväxt. Förutom en fortsatt hög privat konsumtion och växande konsumentförtroende (*figur 1*), medverkar här indikationerna på en begynnande internationell återhämtning med åtföljande uppgång i exportefterfrågan. Detta förväntas leda till att den negativa tendensen under årets första del bryts och att en uppgång under årets andra halva medför att BNP-tillväxten under året som helhet trots allt kommer upp över enprocentnivån (1,2 procent enligt finansministeriets septemberprognos). Detta innebär nära nog en halvering av fjolårets tillväxt på 2,2 procent (*figur 2*). Den viktigaste faktorn bakom den tillväxt som innevarande år ändå medför, torde vara den privata konsumtionen - inte minst av servicetjänster - som går starkt fram med god draghjälp av en stegring i hushållens disponibla inkomster som i år beräknas uppgå till omkring 3 procent.

Flera andra faktorer medverkar dock till en över lag något mer optimistisk bedömning av den finländska ekonomins tillväxtförutsättningar under de närmaste åren framöver. Ett förhållandevis lågt kapacitetsutnyttjande, låga räntor och statliga skattesänkningar (främst alkoholbeskattningen) borgar således för fortsatt stark inhemsk konsumtionsvolym utan någon större risk att detta leder till några mer kännbara prisstegringar. Även om priserna åter visat en svagt stigande tendens sedan sommaren (se *figur 12*), förväntas inflationen sjunka något under innevarande och nästa år jämfört med 2002 – från 1,6 procent till en bit under 1 procent. Först från och med 2005 beräknas inflationstakten åter stiga något och närma sig 2-procentnivån.

Sammantaget medför dessa förhållandevis positiva ekonomiska signaler att den samlade tillväxten inom finsk ekonomi bör kunna stiga till 2-3 procent/år under den närmaste tvåårsperioden (*figur 2*).

Det finns dock en del orosmoln gällande den offentliga ekonomin, där inkomsterna framöver ser ut att öka betydligt långsammare än utgifterna. Det här betyder att det tidigare så stabila överskottet i statens finanser sannolikt kommer att försvinna under innevarande och nästa år. Något större underskott i likhet med situationen under delar av 1990-talet är det dock inte frågan om. Den kommunala sektorns ekonomi går sedan en tid tillbaka på minus, något som förväntas fortsätta, eller till och med förvärras, åtminstone under innevarande och nästa år.

Den mest negativa bilden av den finska ekonomin får man dock om man vänder blickarna mot arbetsmarknaden. Den sedan många år tillbaka höga arbetslöshetsnivån på över 9 procent (9,1 procent 2002) förväntas bestå som en följd av fortsatt lågt kapacitetsutnyttjande och olika typer av strukturproblem på arbetsmarknaden. För närvarande verkar arbetslösheten att var på väg uppåt snarare än neråt. Först under 2005 förväntas en svag tillbakagång i arbetslöshetsgraden.

Den **svenska ekonomin** har under senare tid uppvisat en hyfsad tillväxttakt – åtminstone med genomsnittliga europeiska ögon sett. Enligt nyligen publicerade data från EU's statistikkontor Eurostat låg den svenska tillväxten under andra kvartalet i år på 1,5 procent¹ medan motsvarande siffra för EMU-länderna stannade på 0,2 procent. Bland EU-länderna var det bara Storbritannien, Spanien och Grekland som uppvisade bättre tillväxtsiffror.

Den förhållandevis goda tillväxten är dock främst driven av låga räntor (*figur 3*) och en av växande konsumentoptimism (*figur 1*) underblåst privat konsumtion. Botten bedöms dock nu vara nådd för investeringarna som med hjälp av låga räntor och sakta växande produktion beräknas ge ett mer påtagligt positivt BNP-bidrag från och med slutet av innevarande år. Detta gäller även för exporten som, tack vare en förbättrad efterfrågesituation i omvärlden, efter två år av mycket svag volymutveckling sedan början av detta år åter visar något mer positiva tillväxtsiffror. Detta gäller särskilt tjänsteexporten (inkl. sjöfarten) som från en direkt nedgång under fjolåret indikerar en återhämtning. Under nästa år beräknas den svenska exportvolymen öka med ca 6 procent och under 2005 med över 7 procent.

Den samlade effekten av den trots allt rätt svaga uppgången i omvärlden och den sannolikt först mot slutet av året mer påtagliga svenska produktionsförbättringen, gör dock att den samlade BNP-tillväxten under innevarande år sannolikt kommer att stanna någonstans kring 1,5 procentnivån. Under 2004 förväntas dock den svenska tillväxten, inte minst med draghjälp från ökade investeringar och en växande export, nå upp till en nivå på ungefär 2,5 procent (*figur 2*).

Svenskarnas nej till EMU och euron förväntas inte medföra några mer omfattande effekter på den nu aktuella svenska konjunkturcykeln. De negativa effekterna av den jämfört med

¹ Jämfört med motsvarande kvartal i fjol. Enligt färskta uppgifter från SCB var den svenska tillväxten detta kvartal 1,1 procent. Den svenska tillväxttakten under årets första kvartal uppgick enligt SCB till 1,9 procent.

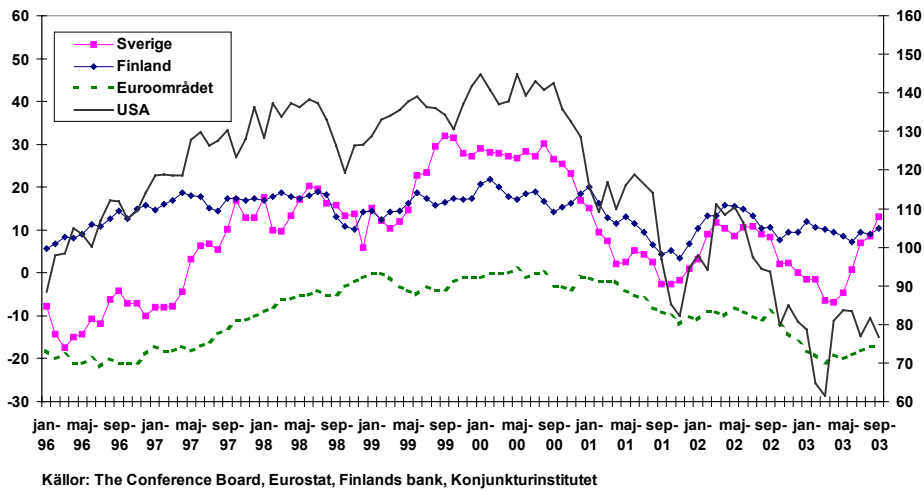
konkurrentländerna inom euroområdet något högre räntenivån motverkas sålunda av de positiva exporteffekterna av en på sikt eventuellt svagare krona. Hittills har dock utvecklingen efter folkomröstningen varit närmast den motsatta: kronan har kraftigt förstärkts (*figur 5*) och räntetrycket är snarare neråt än uppåt. På litet längre sikt kan dock negativa samhällsekonomiska effekter i form av minskade utländska investeringar, valutainstabilitet och andra valutagränsproblem inte uteslutas.

Eftersläpningen mellan uppgången i produktionen och en växande arbetskraftsefterfrågan förväntas medföra att arbetslösheten till och med stiger något under innevarande år jämfört med fjolårsnivån på 4 procent. Flertalet bedömningar av den årsbaserade arbetslöshetsgraden för 2003 ligger sålunda på nivån 4,5 – 4,8 procent. Under de två kommande åren förväntas dock uppgången i totalproduktionen medföra en gradvis förbättring av sysselsättningssituationen och en nedgång i arbetslösheten som mot slutet av 2005 åter bör kunna närmas sig 4-procentsnivån.

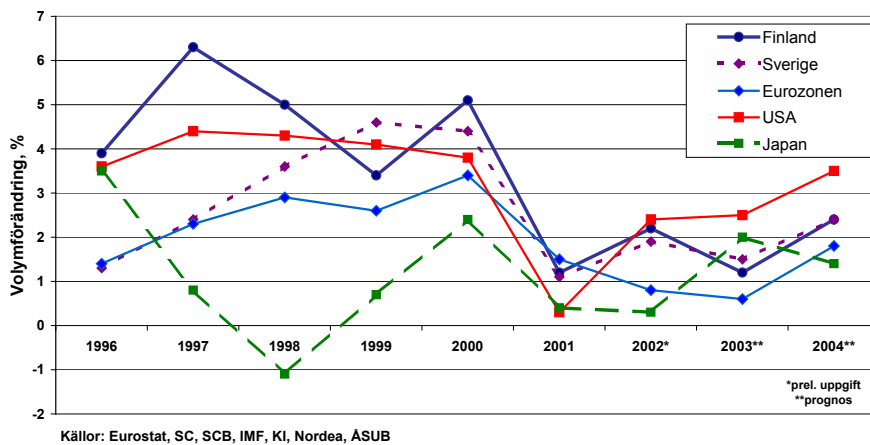
Riksbankens centrala målsättning för inflationen är 2 procent på årsbasis. På grund av skenande elpriser och höga oljepriser översteg inflationstakten detta mål under första delen av innevarande år. Sedan mars-april har dock prisökningstakten fallit tillbaka en hel del (*figur 12*) som en följd av svagt inhemskt inflationstryck och sjunkande oljepriser, och den allmänna bedömningen är för närvarande att inflationen under 2003 kommer att hålla sig ungefär på 2-procentsnivån. Även under 2004 och 2005 förväntas den svenska inflationstakten hålla sig på eller något under 2 procent.

Fjolårets svaga ekonomiska tillväxt och expansiva ekonomiska politik minskade det offentliga sparandet från 4,6 till 1,1 procent av BNP. I år beräknas den offentliga sparkvoten sjunka ända ner till omkring 0,5 procent av BNP. Det offentliga finansiella sparandet ligger således nu rätt långt under det av riksdagen satta långsiktiga målet om ett överskott på 2 procent i genomsnitt (över en hel konjunkturcykel). Den offentliga bruttoskulden minskar dock fortfarande och sparkvoten beräknas genom en stramare finanspolitik under åren framöver att åter närma sig den långsiktiga målnivån.

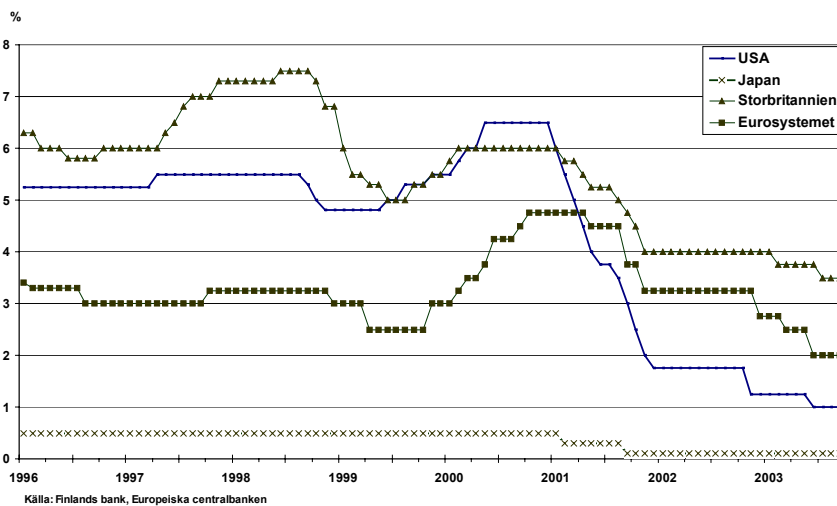
Figur 1: Konsumenternas framtidsstro i USA, EU, Finland och Sverige

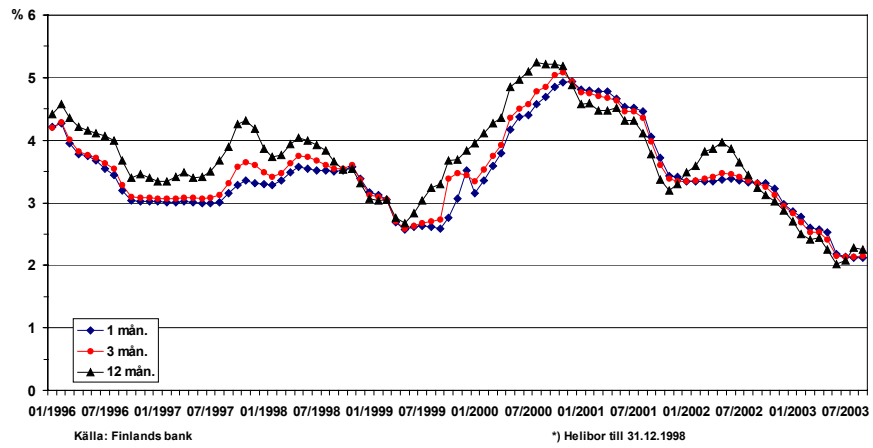
Figur 2: BNP-tillväxten 1996- 2004, procent

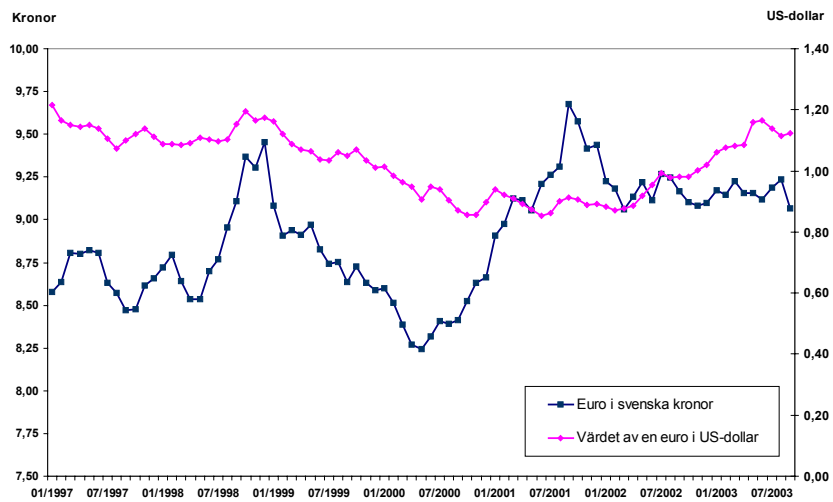
Figur 3: Centralbanksräntor

Figur 4: Euriborräntor, månadsdata*

Figur 5: Euro i svenska kronor och US-dollar

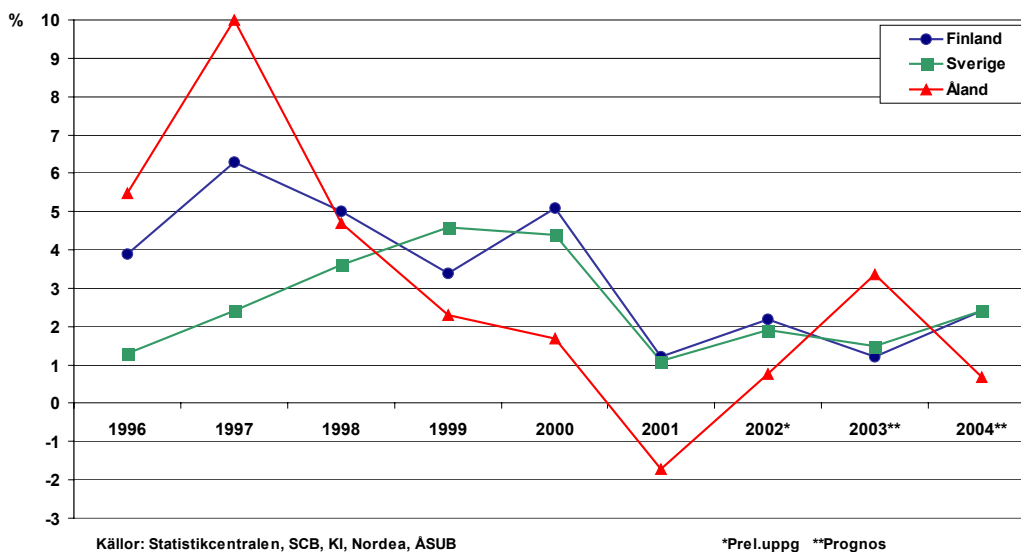
3. Den åländska ekonomin

3.1. Allmän översikt

Den åländska ekonomin växte stadigt under senare delen av 1990-talet. ÅSUBs beräkningar av Ålands BNP visar dock att tillväxten avtog rejält under perioden 2000 - 2002.² Förhandsuppgifterna för år 2001 pekar till och med på en direkt nedgång i totalproduktionens volym. De preliminära prognoserna för innevarande och nästa år tyder på en fortsatt instabil ekonomisk utveckling. Under 2003 ser det sålunda ut som om tillväxten åter kliver upp på den internationellt sett mycket goda 3,4 procentsnivån. Den preliminära kalkylen för nästa år pekar dock åter på en nedgång i tillväxttakten till den mer blygsamma enprocentsnivån, en tillväxt motsvarande mindre än hälften av 2004 års tillväxtprognos för Finland och Sverige (figur 6).

Bakom den krympande åländska ekonomiska tillväxten står enligt ÅSUB-prognosen en svagare utveckling av såväl den offentliga som den privata sektorn under nästa år. En av huvudorsakerna till den reducerade tillväxten inom det privata näringslivet är de utflaggningar inom färjsektorn som genomförts under innevarande år.

Figur 6: BNP-tillväxten på Åland i jämförelse med Finland och Sverige

Utvecklingen av den åländska ekonomin har under senare år blivit allt mer svårbedömd. Orsaken till detta är oklarheterna om de grundläggande konkurrens- och verksamhetsförutsättningarna inom den för Åland så viktiga färjnäringsen. Ovan redovisade

² ÅSUB reviderar för närvarande inom ett utvecklingsprojekt både metoderna och det använda dataunderlaget vid framräkningen av nationalräkenskapsdata, varför uppgifterna för 2001 och framåt kan komma att justeras framöver.

prognos utgår från att inga nya utflaggningar genomförs under 2004. Om så ändå skulle ske påverkas prognosutfallet på ett märkbart sätt i negativ riktning och skulle, särskilt om utflaggningarna sker redan i början av året, kunna leda till en negativ ekonomisk tillväxt (nedgång i BNP-volymen) under 2004. Som framgår av analysen av sjöfartsbranschen i avsnitt 3.3 så är situationen när det gäller det regelverk och den skattelagstiftning som i hög grad styr färjrederiernas konkurrenskraft i förhållande till andra flaggor (främst den svenska, men även den estniska och andra baltiska flaggor) alltjämt oklar. Detta leder inte bara till betydande osäkerhet om de närmaste årens utveckling av Ålands volymmässigt absolut viktigaste näring, utan också beträffande de långsiktiga omställningsproblemen för Ålands övriga ekonomi (inkl. den offentliga sektorn) som en mer omfattande utflaggning av tonnage (och arbetsplatser) skulle medföra.

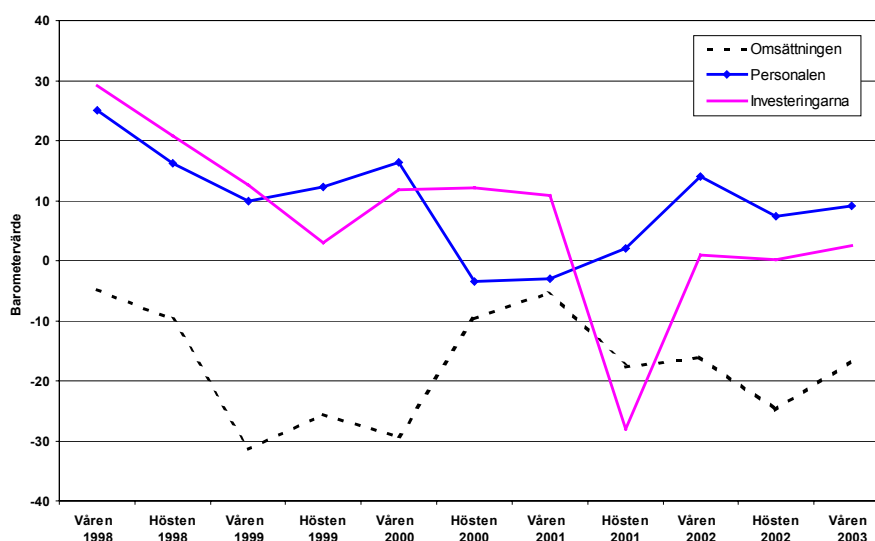
En kommande utflaggning av åländska sjöarbetsplatser till Sverige medför därtill sannolikt att en växande del av den på Åland bosatta arbetskraften framöver får sin lön i svenska kronor. Detta betyder att deras köpkraft på Åland kommer att styras av kronkursen i förhållande till euron, något som ytterligare späder på den fortsatta valutainstabilitet - inte minst för turismen och delar av exportindustrin - som resultatet av den nyligen genomförda svenska EMU-folkomröstningen innebar. Den nedgång i kronkursen som ett svenskt nej till euron förutsågs innebära har dock hittills inte besannats. Kronan har istället stärkts (*figur 5*) vilket gynnat såväl den lokala köpkraften för de ålänningar som redan arbetar på svenskflaggade fartyg som konkurrenskraften för den del av näringslivet som är beroende av export till Sverige.

I samband med vårens konjunkturöversikt sammanställdes för sjätte året i rad en **konjunkturbarometer** som baseras på ett urval åländska företag, med en viss tonvikt på de större företagen. Frågorna gällde företagets syn på den egna branschens dagsaktuella konjunkturläge och framtidsutsikter för den närmaste 12-månadersperioden, alltså fram till och med första kvartalet 2004.³ Enkätens resultat presenteras enligt en skala från -100 till +100. Om en variabel fått resultatet +100 innebär det att samtliga företag som besvarat frågan har en positiv syn på den del av konjunkturutvecklingen som frågeställningen gäller. De negativa svaren dras från de positiva, och räkneoperationen resulterar i de netttotal som slutligen redovisas.

Svaren är viktade i två steg, dels enligt företagets och dels enligt branschens andel av den totala sysselsättningen inom branschen respektive inom hela ekonomin. Med andra ord får de stora företagens svar en större vikt i beräkningen och påverkar därmed det totala utfallet mer än de mindre företagens svar. Samtliga branscher har minst fyra svarande. I de förväntningar som återspeglas i konjunkturbarometern för det åländska näringslivet som helhet får sålunda rederinäringens syn stor genomslagskraft.

³ För en närmare redovisning av undersökningens uppläggning och de frågor som ställdes till företagen, se ÅSUB Rapport 2003:1 (*Konjunkturläget våren 2003*)

Figur 7: Konjunkturförväntningarna inom den privata sektorn 1998-2003

Som framgår av *figur 7* ovan så har de inom det privata näringslivet så centrala konjunkturindikatorerna gällande synen på den framtida omsättningen, personalstorleken och investeringarna generellt sett haft en svagt positiv utveckling sedan slutet av föregående år. Detta gäller särskilt förväntningarna på personalstyrkans storlek och investeringsbehovet som efter en långsiktigt nedgående trend som gav direkt negativa förväntningsvärden under 2001, nu åter ser betydligt mer positiva ut. Den exceptionellt kraftfulla nedgången i investeringsförväntningar under hösten 2001 härrör främst från rederinäringen, och avspeglar sannolikt den skärpning i osäkerhet om näringsens framtid under hemmaflagg som följde på de förbättringar i den svenskflaggade sjöfartens verksamhetsförutsättningar som då initierades. Även när det gäller förväntningar på omsättningen har trenden nu förstärkts en aning efter de senaste årens nedgång, men dock på en fortsatt negativ allmän konfidensnivå. Över huvud så är det notabelt att företagen genomgående under mätperioden varit mer pessimistiska när det gäller möjligheterna till växande omsättning än vad gäller behovet av nyinvesteringar och personalförstärkningar.

Den allmänna uppgången i företagens förväntningar om nya investeringar och växande personal avspeglar sig inte heller i bedömningen av den egna branschens framtidsutsikter under perioden fram till början av nästa år. Precis som när det gäller bedömningen av omsättningen tenderar de åländska företagen att snarare ligga på den negativa än den positiva sidan av vårbarometers förtroendeskala. Detta avspeglar i sin tur ett vanligt drag i de åländska företagens syn på konjunkturläget: man är mer pessimistisk om den egna branschens verksamhetsförutsättningar som helhet än när det gäller det egna företags framtidsmöjligheter.

Det område inom vilket den största delen av företagen i våras uppgav att de kommer att koncentrera sina framtidssatsningar på är rationalisering av verksamheten. Andra

satsningsområden av betydelse under de kommande åren var investeringar i maskiner och inventarier, utveckling av marknadsföringen, personalutbildning samt produktutveckling.

Den hårda konkurrensen upplevdes fortsättningsvis som det absolut största hindret för utvecklingen av det egna företaget, dess betydelse har till och med ökat jämfört med resultatet från 2002-års undersökningar. Bristen på kompetent personal ansågs också utgöra ett betydande hinder för utvecklingen liksom skattegränsen och osäkerhet om företagets och branschens framtida verksamhetsförutsättningar. Den allmänna osäkerheten upplevdes av företagen i våras som större än vid någon tidigare förfrågan.

En analys av omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom näringslivet på basen av de mervärdesskatteskyldiga företagens månadsrapporter till skattemyndigheten ger en uppdaterad bild av den faktiska utvecklingen inom näringslivet under månaderna efter den senaste konjunkturbarometern, nämligen perioden februari till en bit in i sommaren innevarande år. I denna rapport hade ÅSUB tillgång till omsättningsuppgifterna fram till och med juni och löneuppgifterna fram till och med juli 2003. Uppgifterna för det senaste halvåret är preliminära och de tre senaste månadernas uppgifter är i vissa fall rätt osäkra.

Figur 8: Omsättningens och lönekostnadernas utveckling

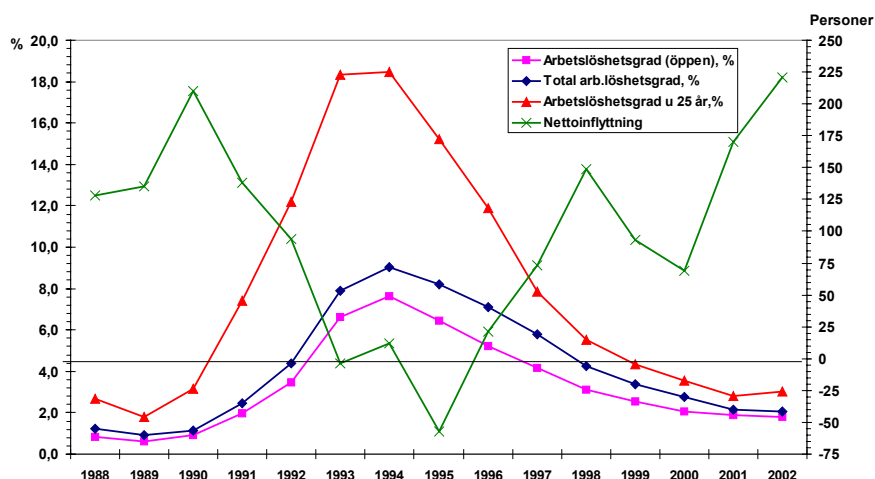
I *figur 8* åskådliggörs företagens årliga tillväxttakt enligt mervärdesskatteregistret med avseende på **omsättningens och lönekostnadernas utveckling**⁴ sedan år 1996 fram till och med juni 2003. Figuren visar att omsättningens såväl som lönekostnadernas årliga tillväxttakt

⁴ De faktiska uppgifterna har säsongrensats och därefter har den procentuella tillväxttaktan beräknats från motsvarande månad föregående år på basen av tidsseriens trendkomponent.

varit långsiktigt sjunkande efter högkonjunkturen i slutet av 1990-talet och ända fram till början av fjolåret. Därefter har såväl omsättningen som lönevolymerna åter stigit på ett mer påtagligt sätt. Tillväxttakten på årsnivå var sålunda under försommaren åter upp på samma nivå som under högkonjunkturåren 1999-2000. Som också framgår av figuren har uppgången dock varit mer påtaglig när det gäller lönevolymerna än för företagets bruttoförsäljning, något som i längden inte är bra för produktiviteten och konkurrenskraften inom det åländska näringslivet.

I bilagan till rapporten presenteras två diagram där utfallet av den kvalitativa konjunkturbarometern jämförs med det verkliga utfallet enligt mervärdesskatteregistret för omsättningens respektive lönesummans utveckling. Sammanställningen visar att förväntningarna på den framtida utvecklingen enligt konjunkturbarometern i stort överensstämmer med framskrivningen av tidserierna från mervärdesskatteregistret. Speciellt stort är sambandet när det gäller omsättningens utveckling. För lönesummans del verkar variationerna vara svårare att förutsäga med hjälp av barometern.

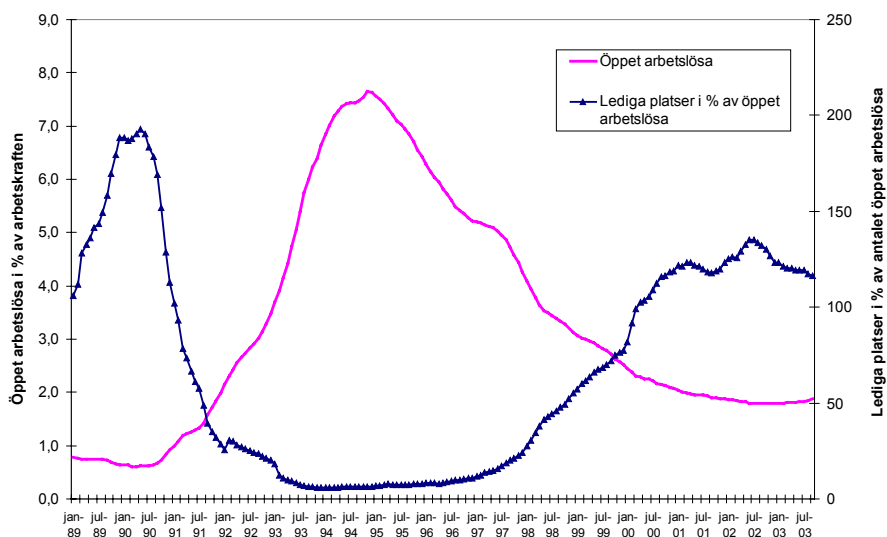
Figur 9: Arbetslöshetsgrader och nettoinflyttning

Sedan ett par år tillbaka ligger den åländska **arbetslösheten** relativt stabilt kring den internationellt sett mycket låga 2-procentsnivån. Under fjolåret stannade den totala arbetslösheten på 2,1 procent och den öppna arbetslösheten på 1,8 procent. I september 2003 var den totala arbetslöshetsgraden 2,2 procent och den öppna arbetslösheten 2,0 procent, vilket representerar en svag uppgång jämfört med motsvarande månad i fjol. Den övergripande bilden av arbetsmarkanden är dock fortsättningsvis att sysselsättningsläget på Åland är gott. För ungdomsarbetslösheten ser situationen dock inte fullt så ljus ut, arbetslösheten bland personer under 25 år steg från 2,8 procent år 2001 till 3,0 procent år 2002 (*figur 9*). I september innevarande år var ungdomsarbetslösheten uppe i 5,0 procent mot 4,3 procent under samma månad ifjol. Andelen arbetslösa bland personer som är 55 år och

äldre har fortsatt att sjunka långsamt och var 1,9 procent i september i år mot 2,1 procent samma månad ifjol. Långtidsarbetslösheten, alltså personer som varit arbetslösa i minst 6 månader, ligger relativt stabilt på den låga nivån kring 0,4 procent.

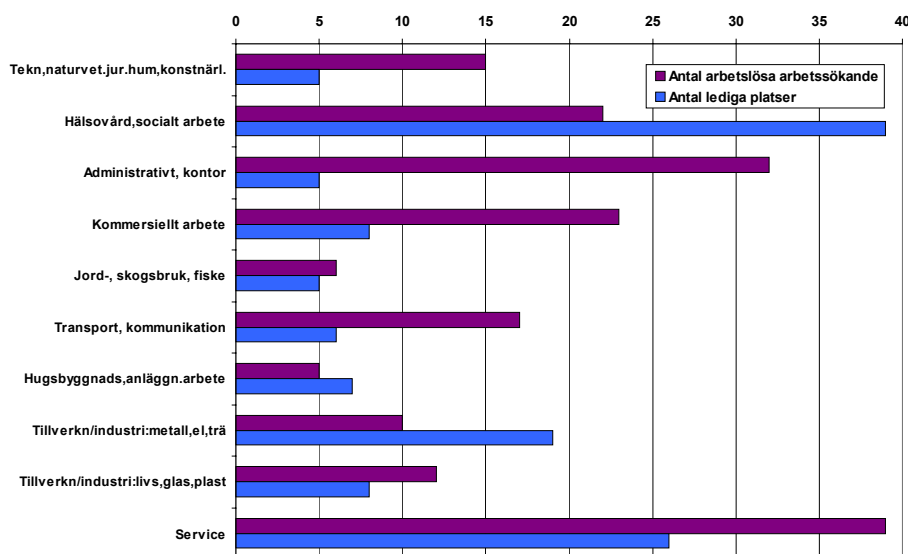
Figur 10: Trender i öppen arbetslöshet och lediga platser

Den sedan 1997-98 så snabba ökningen i det åländska arbetsplatsutbudet bröts i samband med den allmänna konjunkturförsämringen för ett par år sedan. Efter en svacka under andra halvan 2001 och början av fjolåret, steg antalet lediga platser i förhållande till antalet öppet arbetslösa åter till en mycket hög nivå under våren och försommaren 2002. Därefter minskade antalet lediga platser både i absoluta tal och i förhållande till antalet arbetslösa (figur 10). Under våren och sommaren innevarande år har dock en stabilisering skett på en nivå där antalet lediga platser ligger på nivån 120 procent av antalet öppet arbetslösa. Detta gäller dock de genomsnittliga siffrorna (glidande medeltal) på årsnivå. Om man jämför den mer exakta månadsstatistiken med motsvarande period i fjol så har arbetsmarknadsläget gradvis försvagats under våren och sommaren. Under september månad översteg sålunda antalet arbetslösa antalet lediga platser med ca 50 procent.

En analys av inom vilka yrken de arbetslösa finns och inom vilka yrkesgrupper de lediga arbetsplatserna erbjuds bekräftar den bild som präglat den åländska arbetsmarknaden under fler år (figur 11). De flesta arbetslösa arbetssökande tillhör yrken inom transport och administration/kontor, medan de lediga platserna återfinns inom yrkeskategorierna hälsovård/socialt arbete samt inom serviceyrkena. Det här betyder alltså att det finns betydande 'matchningsproblem' mellan efterfrågan och utbud på dagens åländska arbetsmarknad.

Figur 11: Antal öppet arbetslösa arbetssökande och lediga platser enligt yrke, september 2003

Flyttningsrörelsen till och från Åland har starka samband med läget på arbetsmarknaden (se figur 9). Den lägre inflyttningen åren 1999 och 2000 kan till stor del förklaras av en anmärkningsvärt låg bostadsproduktion under slutet av 1990-talet. Nettoinflyttningen har dock ökat markant de senaste två åren och uppgick till hela 229 personer ifjol (177 personer 2001). Inte sedan 1970-talet har nettoinflyttningen varit så hög. Bakom nettouppgifterna ligger betydligt större bruttoflyttningsrörelser.

År 2003 beräknas nettoinflyttningen åter sjunka som ett resultat av den tilltagande osäkerheten inom den åländska ekonomin och en något sämre arbetsmarknadssituation. Enligt ÅSUBs senaste prognos kommer nettoinflyttningen fortfarande att vara positiv, dock klart under 100 personer.

Inflyttningen har varit möjlig genom att antalet färdigställda bostäder ökat under de senaste åren. Såväl de beviljade byggloven som de färdigställda bostädernas antal ökade med ca 23 procent år 2001. Bygglov för 270 bostäder beviljades det året, de färdigställde bostäderna uppgick till 162 stycken. Under fjolåret uppgick byggloven till hela 307 stycken, en ökning med ca 14 procent jämfört med året innan. Samtidigt växte antalet färdigställda bostäder under 2002 till 208 stycken - motsvarande en tillväxt i den åländska byggvolymen jämfört med året innan på hela 30 procent. Fram till och med maj i år hade drygt 140 nya bostadsbygglov beviljats, ett tal som indikerar en sannolik nedgång jämfört med fjolårets volym.

Under år 2002 startades 170 **nya företag** på Åland, vilket var en liten ökning jämfört med året innan (159 nya företag). Samtidigt avslutade 112 företag sin verksamhet under 2002 (119 stycken år 2001). **Företagsnedläggningar** återfanns framför allt inom branscherna byggverksamhet, handel, hotell- och restaurangverksamhet samt fastighetssektorn. Samtidigt

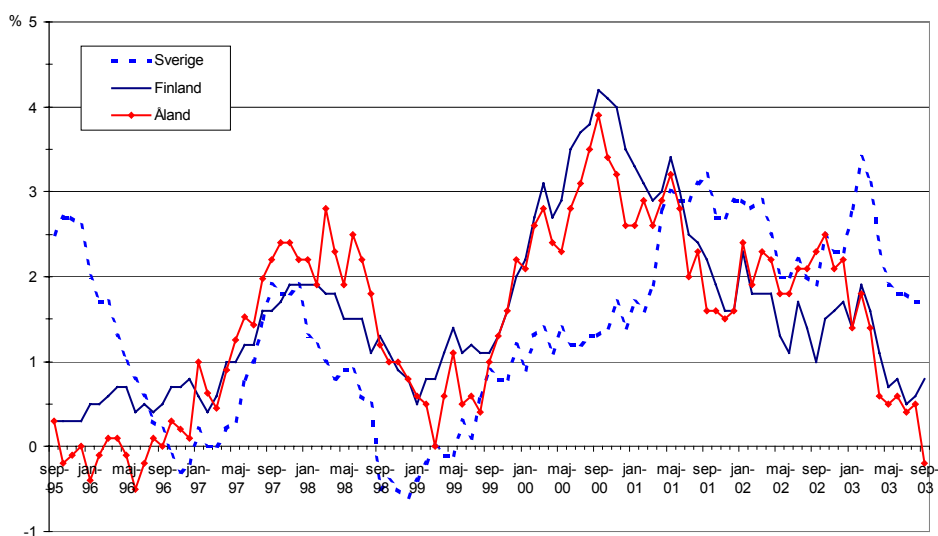
är det också inom dessa branscher huvuddelen av nyetableringsverksamheten förekom, något som ledde till att det största nettotillskottet av nya företag även stod att finna inom dessa branscher. Det samlade nettotillskottet av nya företag steg från 40 stycken 2001 till 58 stycken år 2002. Den bransch som enligt statistiken bidrog med det största nettotillskottet av nya företag var byggsektorn (13 nya företag) följd av handeln, fastighetssektorn och personliga tjänster (med 8 nya företag netto vardera). Enligt den senaste tillgängliga statistiken etablerades 45 nya åländska företag under det första kvartalet innevarande år. Dessa nyetableringar återfinns främst inom handeln (8 stycken), personliga tjänster (7 stycken) och tillverkningsindustrin (5 stycken). Någon nedläggningsstatistik för samma kvartal är inte ännu tillgänglig. Enligt Ålands tingsrätt har dock sju företagskonkurser anhängiggjorts hittills under året.

Tillgången på information om det egentliga värdet på **handeln till och från Åland** är tillsvidare bristfällig eftersom handeln med Finland inte täcks in av nu tillgänglig statistik. Enligt statistik från Mariehamns distriktstullkammare över *utrikes* varuhandeln har exporten från Åland till utlandet minskat med cirka 6,8 procent från 2001 till 2002, medan importen från utlandet procentuellt ökat lika mycket. Värdet på importen är dock mer än dubbelt så högt som värdet på exporten. Underskottet i utrikeshandelsbalansen har därmed ökat under fjolåret. Fraktmängderna till och från Åland (i ton) fungerar som en indikator på den totala externa varuhandeln. Utvecklingen av fraktmängderna bekräftar i stort distriktstullkammarens statistik. Fraktmängderna från Åland har under den senaste femårsperioden vuxit relativt stadigt fram till senaste årsskifte då fraktmängderna började minska. Fraktmängderna till Åland har däremot efter en femårsperiod med sjunkande volymer nu sedan ett år tillbaka börjat öka igen. Även frakterna hit är dock mer än dubbelt så omfattande som frakterna från Åland.

Marknadsräntorna har sjunkit stadigt sedan sommaren. Den för bolån vanliga referensräntan tolv månaders euribor har fortsatt att sjunka sedan vårens bedömning. I februari i år var tolv månadersräntan 2,5 procent i medeltal, i augusti låg de genomsnittliga dagsnoteringarna under 2,3 procent. Under sommarmånaderna låg räntan under några veckor till och med runt 2,0 procent. Enligt de senaste dagsnoteringarna i mitten av oktober rör sig tolv månadersräntan runt 2,3 procent. Tack vare den låga räntenivån är kreditefterfrågan fortsättningsvis hög.

Den **åländska inflationstakten** har sjunkit de två senaste åren. Den genomsnittliga inflationen stannade år 2002 på 2,1 procent efter att ha varit 2,3 procent år 2001. Sedan andra halvan av fjolåret har inflationstakten varit klart avtagande och pekar nu fram emot något som liknar deflation snarare än inflation. Under den senaste tolv månadersperioden (september 2002 – september 2003) sjönk priserna sålunda med i genomsnitt 0,2 procent (*figur 12*).

Figur 12: Inflationstakten

3.2. Den offentliga ekonomin

Landskapets ekonomi har försvagats betydligt de senaste två åren. Budgeten finansieras till stor del av den så kallade klumpsumman, en avräkningsinkomst om 0,45 procent av statens inkomster exklusive upplåning. Under slutet av 1990-talet ökade klumpsumman förhållandevis snabbt. En delförklaring till den ökningen utgjorde effekterna av utförsäljningen av statliga aktier. År 2001 bröts trenden, avräkningsbeloppet stannade då på 159,4 miljoner euro och för år 2002 uppgick summan till 163,6 miljoner euro. Förskottet för år 2003 har fastställts till 159,9 miljoner euro och för år 2004 till 161 miljoner euro. Avmattningen inom den finska ekonomin samt de ökade avdragen och justerade skatteskalorna dämpar utvecklingen av statens inkomster och därmed även inkomsterna för landskapet. Det verkar således som om nivån för avräkningsbeloppet planat ut på en relativt stabil nivå efter expansionsåren. Hotbilden ligger nu kanske främst i ett ytterligare försämrat sysselsättningsläge på den finländska arbetsmarknaden. Samtidigt har landskapets utgifter fortsatt att stiga, personalkostnaderna ökade enligt landskapets bokslut med 8,2 procent mellan 2001 och 2002. Även investeringsbehovet har varit stort.

Den så kallade skattegottgörelsen, det vill säga den del av landskapets direkta skatter som överstiger 0,5 procent av de inbetalda direkta skatterna i Finland, sjönk till 6,75 miljoner euro för år 2000. År 2001 steg summan åter till 11,85 miljoner euro. För skattegottgörelsens del är systematiken den att den gottgörelse som erläggs år 2003 baseras på 2001-års skatteintäkter. För de närmaste åren beräknas skattegottgörelsen stanna runt 10 miljoner euro.

Utvecklingen av de **åländska kommunernas ekonomi** har varit svag de senaste åren. Nettoutgifterna för verksamheterna steg sammantaget med 7,4 procent enligt 2002 års

bokslut, år 2001 var ökningen hela 9,3 procent. Fem kommuner uppvisade negativt resultat år 2002 (år 2001 var det fyra kommuner), en kommun hade ett negativt årsbidrag för fjolåret. Enligt budgeterna för 2003 beräknas kostnadsökningen vara fortsatt snabb. Hela tio kommuner har budgeterat med negativt resultat i år och en kommun har en budget med negativt årsbidrag. Årsbidraget borde på längre sikt vara så stort att det täcker avskrivningarna. Sammantaget är underskottet 584.000 euro i kommunernas budgeter för i år.

Investeringsnivån är fortsatt hög hos de åländska kommunerna. Enligt budgeterna för i år uppgår de planerade investeringarna till 36 miljoner euro. I ekonomiplanerna för åren 2004 och 2005 uppges investeringarna sjunka endast sakta, till runt 27,5 miljoner euro för år 2005.

Kommunernas intäkter har inte ökat i samma takt som kostnaderna. Tillväxten i kommunernas skattefinansiering beräknas ha varit negativ ifjol (se sammanställningen i *tabellen* nedan). För år 2003 visar kalkylerna på en svag nominell tillväxt. För år 2004 kommer den sammantagna skattefinansieringen enligt kalkylen att vara lägre än för år 2001. Detta även i nominella termer, reellt handlar det om en nedgång på cirka 3,6 procent. Om inflationen beaktas är tillväxten från i år till år 2004 i det närmaste noll. Inför 2003 höjde fem kommuner skattesatserna för att klara finansieringen. Den genomsnittliga kommunala skatteprocenten steg därmed från 16,41 procent ifjol till 16,47 i år.

Inför 2004 råder det fortfarande en viss osäkerhet kring huruvida det allmänna avdraget kommer att vara kvar i kommunalbeskattningen enligt alternativ (a) i sammanställningen nedan, eller om avdraget kommer att slopas enligt alternativ (b), vilket landskapsstyrelsen aviserat. Om avdraget försvinner ökar kommunernas skatteintäkter, men istället kommer landskapsandelarna enligt förslaget att sjunka. Tidtabellen för det lagpaket som innehåller förändringarna är rätt knapp. Förändringarna måste träda i kraft från årsskiftet för att kunna tillämpas år 2004. Totalt sett blir utfallet lite positivare ur kommunalt perspektiv om det allmänna avdraget bibehålls, det vill säga alternativ (a), men variationerna mellan kommunerna är stora.

Två andra aspekter har avgörande betydelse för den negativa utvecklingen av kommunernas skatteinkomster under perioden. För det första har de andelar av samfundsskatterna (företagsskatterna) som tillfaller kommunerna gradvis sänkts ända sedan 1997. År 1997 fick kommunerna 44,8 procent av skatterna. I år utgör kommunernas andel endast 19,75 procent. Samtidigt har statens – och via klumpsumman landskapets - andel av de här skatterna ökat. För det andra har ökade avdrag i förvärvsinkomstbeskattningen dämpat utvecklingen av kommunalskatterna. Tillväxten i skatteintäkterna ökar därmed betydligt försiktigare än förvärvsinkomsterna. Riksdagen har årligen beslutat om höjda avdrag som via motsvarande beslut i Lagtinget har minskat kommunernas intäkter med flera hundratusen euro per år. Bara i år motsvarar ökningarna i avdragen minskade skatteintäkter i storleksordningen 1 miljon euro.

Kommunernas samlade skattefinansiering, 1.000 euro

	2001	2002*	2003**	2004**(a)	2004**(b)
Skatteinkomster, totalt	66 487	63 170	63 259	63 665	66 750
Landskapsandelar netto, totalt	21 160	21 860	22 662	23 667	20 357
Skattefinansiering, totalt	87 646	85 030	85 921	87 332	87 106
Förändring, %	4,9	-3,0	1,0	1,6	1,4
Skattefinansiering, euro per invånare	3 400	3 269	3 272	3 310	3 302
Förändring, %	4,6	-3,9	0,1	1,2	0,9

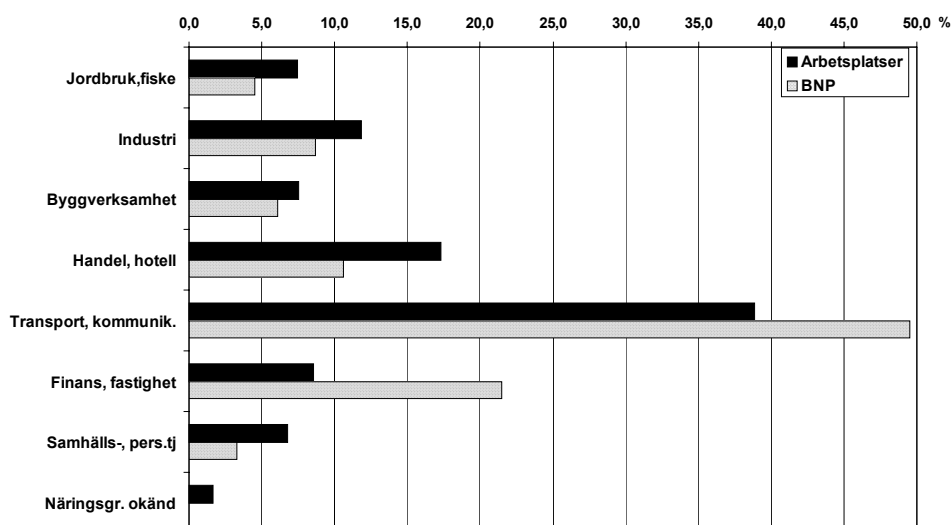
* Prel. uppg. **Prognos

Inför framtiden tillkommer de allt större orosmolnen kring utvecklingen av den åländska passagerarsjöfarten. Frågan är om och hur snabbt eventuella fortsatta flaggbyten sker. Om det åländska tonnaget byter flagga tillfaller företagsskatterna inte längre de åländska kommunerna. Även skatteinkomsterna från förvärvsinkomsterna minskar betydligt om de åländska sjömännen är anställda på utländskt tonnage. Om en sjöman till exempel är anställd på ett svenskt fartyg betalas i första hand en källskatt på 15 procent till Sverige. Personen är skattskyldig även i Finland, men får dra av den skatt som betalats i Sverige. Om den slutliga skatten efter avdrag blir lägre än 18 procent, vilket inte är ovanligt, betalas ingen kommunalskatt alls. Om kommunerna får skatt kan den skatten i slutändan vara mindre än en femtedel av vad den hade varit om sjömannen hade varit anställd på ett åländskt/finskt fartyg. Det aktuella läget inom sjöfartsnäringen och – politiken behandlas närmare i avsnitt 3.3.

3.3. Läget inom det privata näringslivet

Analysen av läget inom det privata näringslivet grundar sig på resultaten från vårens konjunkturbarometerundersökning samt på uppgifter om företagens omsättning och lönekostnader från Statistikcentralens mervärdesskatteregister. Nyckelpersoner från vissa branscher och branschorganisationer här även kontaktats. Omsättningens och lönekostnadernas förändringar fram till och med juni respektive juli redovisas i figurer för respektive bransch. Det bör poängteras att tillväxtdiagrammen, som är säsongutjämnade, försöker hitta en trend i utvecklingen och kan därför beskrivas som en anpassad modell per bransch. Tidsseriemodellerna revideras med jämna mellanrum och företag som nybildas eller byter bransch kan också påverka beskrivningen av utvecklingen bakåt i tiden. De olika branschernas relativa betydelse för sysselsättning och BNP (förädlingsvärdet) inom åländsk ekonomi sammanfattas i *figur 13* nedan.

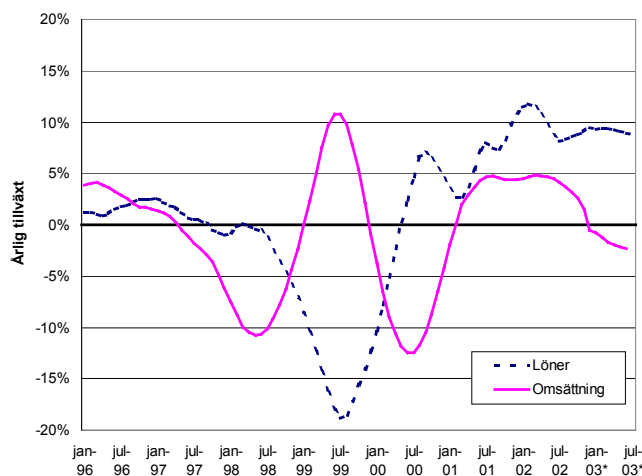
Figur 13: Näringslivsstruktur år 2000

Enligt den under våren gjorda konjunkturenkäten såg många aktiva inom **primärnäringsarna** mycket dystert på sina såväl som branschens verksamhetsförutsättningar under perioden fram till början av nästa år. Den negativa bedömningen gällde i stort sett alla viktigare ekonomiska indikatorer som lönsamhet, omsättning, investeringar och sysselsättning. En granskning av branschens omsättnings- och löneutveckling under våren och sommaren bekräftar i grova drag konjunkturenkätens pessimistiska bild. En kraftig nergång i omsättningen parad med fortsatt höga lönekostnadsvolymer karaktäriserar sålunda den hittillsvarande utvecklingen under 2003 (*figur 14*).

Primärnäringsarnas årliga omsättningstillväxt har sedan sommaren 2001 legat just under 5-procentsnivån, men från och med sommaren 2002 blev tillväxttakten långsammare och låg runt nollprocentsnivån i slutet av året. Under första halvåret av innevarande år har kräftgången fortsatt och branschen har sedan januari i år uppvisat direkt negativa tillväxtsiffror. I juni hade sålunda produktionsvolymen jämfört med situationen 12 månader tidigare sjunkit med drygt 2 procent. Lönekostnadernas årliga tillväxttakt har varit betydligt snabbare och höll sig runt 10-procentsnivån under år 2002. Hittills under 2003 har lönekostnadsexpansionen hållit sig strax under 10-procentsnivån och varit svagt sjunkande. Ser man på omsättningens och lönekostnadernas utveckling under senare år, framkommer ett växande gap mellan svagt sjunkande omsättning och växande lönekostnader. Jämfört med situationen 1995 hade sålunda branschens lönekostnader sommaren 2003 stigit med omkring 10 procent samtidigt som omsättningen sjunkit med ca 5 procent.

Figur 14: Primärnäringarnas omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Vare sig vårbarometerns eller de omsättningskatteregisterbaserade uppgifterna är dock riktigt representativa för primärnäringen som helhet. Merparten av jord- och skogsbruket utövas av enskilda personer som är underrepresenterade i vårenkätens urval. Eftersom jordbrukarna normalt inte heller betalar in mervärdesskatten månadsvis så är lantbruket även underrepresenterat i denna källa. Huvuddelen av dataunderlaget grundar sig sålunda på de mer sysselsättningsintensiva fiskodlingarnas svar. Nedan följer därför en separat granskning den dagsaktuella konjunkturbilden och framtidsutsikterna för primärsektorns tre huvudbranscher: jordbruk, fiske/fiskodling och skogsbruk.

Under hösten kommer flera för det åländska **jordbruket** viktiga frågor att avgöras. Förhandlingarna kring fortsättningen av stödprogrammet enligt artikel 141 i EU-anslutningsfördraget riktat till jordbruket i södra Finland och på Åland slutfördes i medlet av oktober. Finland och EU kom överens om att det nationella 141-stödet, som är ett inkomststöd främst till mjölk- och djurproduktionen samt växthusnäring, blir kvar i fyra år men att det skärs ned. Det finns dock goda möjligheter att kompensera nedskärningen via andra stödformer.

Om man ser till det aktuella läget inom enskilda produktionsområden så är situationen inom mjölksektorn förhållandevis stabil. Normalt sett brukar priserna stiga något mot slutet av sommaren och hösten och detta år verkar priserna stiga något mer än normalt. För nötköttets del karakteriserades vintern och våren av ett kraftigt överutbud. Det är först i slutet av augusti och början av september som branschen börjar se en stabilisering av utbudssituationen vilket gjort att priserna också har slutat att sjunka. Den åländska svinproduktionen är obetydlig. Priserna har fallit konstant sedan toppnoteringarna i slutet av 2001. Under de senaste veckorna har en antydning till stabilisering av priset noterats men branschen tror inte att det är början på någon mer långsiktigt positiv utveckling. Fårköttet är som vanligt den sektor som visar upp den stabilaste konjunkturen. Man har hittills lyckats hålla priserna på Åland på en något högre nivå än i Finland tack vare god kvalitet och kostnadseffektiv nischproduktion.

Spannmålsodlingen brukar allmänt sägas föra en tynande tillvaro. För tillfället ser odlarna dock tillbaka på ett av de bättre åren på länge. Skörden verkar trots den torra sommaren att bli riktigt god. Prismässigt är det endast havren som drabbas av stora prisfall denna säsong. Övriga spannmålsgrödor har endast marginellt sänkta avräkningspriser. Branschen förutspår en ökad odling av brödsäd då det varit några år med goda produktionsutfall som stimulerat odlarna samtidigt som produktpriset här är någorlunda attraktivt.

Hur säsongen för specialgrödorna sockerbeter och potatis kommer att gestalta sig är det för tidigt att dra några slutsatser om ännu. Den varma sommaren har gjort att tillväxten var väldigt låg under en period i juli, men sockerbeterna tros kunna återhämta sig tack vare en gynnsam höst. Inför odlingssäsongen 2003 verkade intresset för chipspotatisodlingen vara stigande efter några års svalare intresse. Anledningen var en ny prisöverenskommelse mellan förädlingsindustrin och odlarna som skulle göra att de flesta odlare kunde se fram emot högre priser. Detta odlingsår verkar dock resultera i en skörd som ligger långt under medelskörden - och också under de prognoser som gjorts upp inom branschen med vetskap om de svåra odlingsförhållanden som rått under sommaren med extrem hetta och bristande tillgång på vatten. Kvalitetsmässigt är det dessutom problematiskt då odlingarna drabbats av skorv på grund av den ojämna odlingssäsongen.

Grönsaksodlingen går för närvarande bra och efterfrågan är god. Prisnivån är beroende på skördarna och dessa ser normala ut (utom för vissa produkter som lidit av sommarens höga temperaturer). Fruktoodlingen ser fram emot en bra säsong med god skörd och bra priser. Både frukt- och grönsaksnäringen ser med tillförsikt på framtiden och nyinvesteringar är här aktuella i såväl produktions- som försäljningsledet.

Inom **skogsbruket** har avverkningen hittills varit god under innevarande år. Avverkningen under året ser dock inte ut att nå riktigt ända fram till skogsbruksplanens målsättning om 208.000-210.000 kubikmeter. Sannolikt kommer resultatet vid årets slut att ligga på nivån 190.000 – 200.000 kubikmeter.

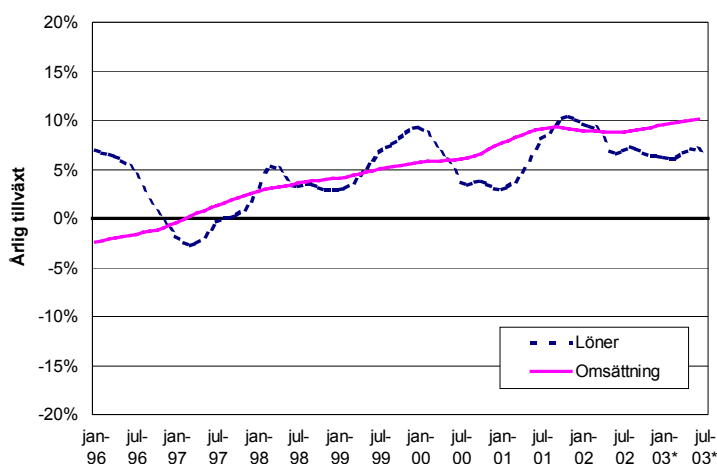
Läget inom **fiskerinäringen** som helhet har inte förändrats på något avgörande sätt sedan vårens konjunkturöversikt. Näringen befinner sig fortsättningsvis i en period av ansträngd lönsamhet och osäkerhet om de framtida verksamhetsförutsättningarna. När det gäller fiskodlingen så kan det konstateras att årets säsong varit relativt dålig. Under vintern och våren noterades hög dödlighet i många odlingar, vilket förväntas påverka utbudet av slaktfärdig fisk såväl under innevarande som nästa år. Verksamheten har breddats genom att produktion av sik har påbörjats i några av de åländska odlingarna. Produktionsvolymen är dock liten. EU-kommissionen har nyligen fattat beslut om temporärt införande av en dumpningstull på norsk regnbågslox på ca 21,4 procent, vilket kan antas ha positiv inverkan på prisbilden.

Trålfisket av strömming har stabiliserats på sin nuvarande låga nivå. Denna del av fisket har dock idag rätt liten betydelse. Merparten av den åländska trålfiskeflottan har avvecklats och det kvarvarande fisket koncentrerats till våren då största delen av fångsten går till foder. Vårens laxfiske var mycket dåligt och sälskadorna fortsatte att öka. Trots de låga fångstsiffrorna har inköspriset på lax hos de åländska inköparna haft svårt att hålla sig på en acceptabel nivå. Situationen för det framtida laxfisket bedöms som kritisk. EU-kommissionen har föreslagit stegvis införande av totalt drivgarnsförbud i Östersjön till år 2007.

Det åländska torskfisket, som bedrivs av ett fåtal båtar i södra Östersjön, har i år gett ett bra resultat. Fiskets framtid är dock osäkert på grund av pågående diskussioner på internationellt plan om ökade fiskebegränsningar. Det småskaliga kust- och skärgårdsfisket karakteriseras av relativt stora fluktuationer i avseende på fisktillgång och prisbild. Enligt uppgifter från den åländska fiskhandeln har fångsterna av de viktigaste arterna sik, gös och abborre under början av hösten varit bra.

Inom **livsmedelsindustrin** var framtidsutsikterna enligt vårens konjunkturbarometer fortsättningsvis ljusa trots att företagens förväntningar på branschen som helhet har blivit mer negativa. Några nyanställningar eller större investeringar planerades dock inte under innevarande år. Istället uppger företagen att de kommer att satsa på rationalisering av verksamheten, produktutveckling och marknadsföring de närmaste åren. Branschen domineras av några större aktörer vars utveckling slår mycket kraftigt igenom för hela den åländska industrikonjunkturen. Dessa karaktäriseras för närvarande av konsolidering och 'business as usual' på hemmamarknaden samt expansion och etablering på nya marknader av vissa nischprodukter (främst snacks)

Figur 15: Livsmedelsindustrins omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Enligt mervärdesskatteregistret har omsättningen inom livsmedelsindustrin sedan sommaren 2001 legat på en årlig tillväxttakt på ungefär 9 procent (*figur 15*). Under första halvan av innevarande år har volymökningen inom branschen stegrats till 10 procent. Lönekostnadernas

tillväxttakt, som tenderar att variera mer än omsättningens, är för tillfället något lägre, drygt 7 procent. Om man ser på omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen på lite längre sikt, så har de sedan år 1995 i stort utvecklats i samma takt och låg båda runt indexnivån 145 sommaren 2003.

Den totala åländska mejeriproduktionen ligger på samma nivå som under fjolåret medan invägningen av mjölk är något lägre än tidigare. Dock tyder en viss uppgång under senare tid på att man kan komma upp på ungefär samma volymer som tidigare trots att ett flertal producenter lagt ned sin produktion under året. Antalet producenter börjar nu bli så lågt att den enskilda producentens betydelse för mejerisektorns mjölkvolymer i visa fall är mycket stor.

Beträffande köttförädlingen så har nötköttet under innevarande år karaktäriserats av överskottsutbud och åtföljande prispress. Vissa inom branschen anser dock att det finns utrymme för viss produktionstillväxt om man lyckas hålla en hög kvalitetsnivå och inriktar sig på lokal avsättning. Svinköttproduktionen är liten på Åland och har dessutom under senare år haft en mycket dålig utveckling med snabbt fallande priser. Konkurrerande produktion i Finland väntas växa då en mängd nya slaktsvinstall börjar producera för fullt. Fårköttproduktion är förhållandevis stabil. Prisnivån är acceptabel och antalet tackor som registrerats in för produktion har ökat något denna säsong. Detta är dock inget som oroar eftersom de volymer som produceras nu kan med lätthet avsättas till rådande priser.

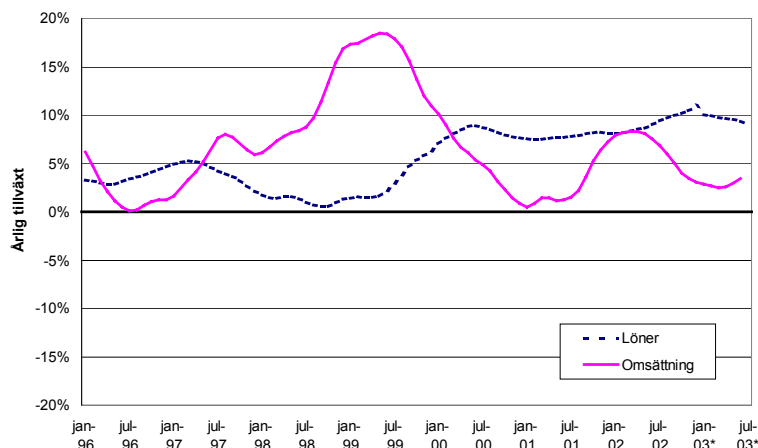
Årets dåliga potatisskörd har gjort att den åländska snacksproduktionen i hög grad måste förlita sig på odlingar utanför Åland. De förädlade produkterna rapporteras dock ha en fortsatt stark efterfrågan. Expansion pågår fortlöpande dels genom nya produkter och produktutveckling och dels genom utökning av produkternas geografiska marknadstäckning. Man ser en stor tillväxtpotential i marknaderna i öst.

De delar av den **övriga industrin** som av tradition levt på underleveranser till den svenska exportindustrin (främst inom metallsektorn) har under senare år drabbats en del av den svaga svenska industrikonjunkturen. Den skärpta konkurrensen och allmänt svaga svenska marknaden har även satt sina negativa spår i tryckeribranschen. Även inom delar av träindustrin har exportmarknaderna krympt som en följd av främst strukturproblemen inom den tyska ekonomin. Exportförutsättningarna har också försämrats genom prispress och ökad konkurrens från kanadensiska, baltiska och ryska leverantörer. Inom flisindustrin är det fortsättningsvis prismässigt tufft, vilket beror på stort utbud på massaved och hård konkurrens från Sverige och Baltikum.

Inom den kemiska och plastindustrin är dock efterfrågan och lönsamheten fortsättningsvis god. Här sker dock expansionen numera i allt högre grad i låglöneländer utanför Åland, t ex i Baltikum.

Trots dessa problem såg dock den åländska småindustrin (exklusive livsmedelsindustri) i vårbarometerna att framtidsutsikterna var rimligt goda. Förväntningarna på lönsamheten under resten av innevarande år var positiva och vissa nyanställningar planeras. Däremot hade investeringsviljan försvagats. Transportkostnaderna upplevdes som det största hindret för utvecklingen av företagen, tätt följt av den hårda konkurrensen.

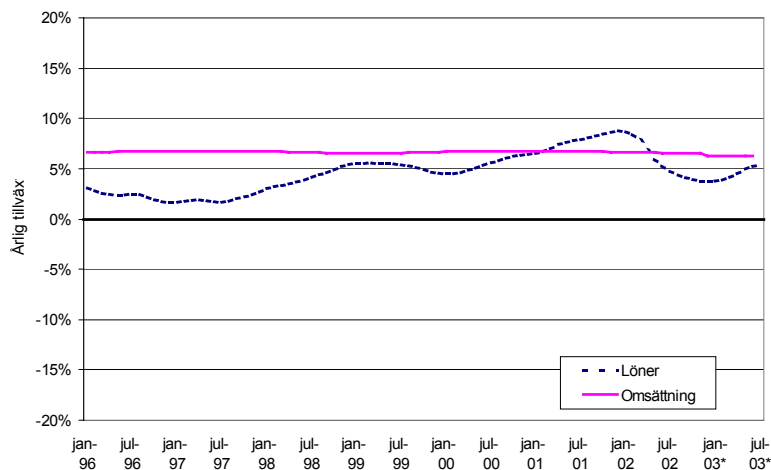
Figur 16: Den övriga industrins omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Den positiva tongången bekräftas också i viss utsträckning av det faktum att branschens försäljningsvolym är stadd i stadig tillväxt sedan april månad detta år (*figur 16*). Lönekostnadsstegringen ligger dock fortsättningsvis på en betydligt högre nivå, dock sedan början av detta år något avtagande.

Inom den heterogena branschen **vatten- och elförsörjning** förväntades enligt vårbarometern omsättningen öka parallellt med en viss nedgång i lönsamheten. Några större förändringar i investeringarna eller antalet anställda planerades inte.

Figur 17: Omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom el och vatten

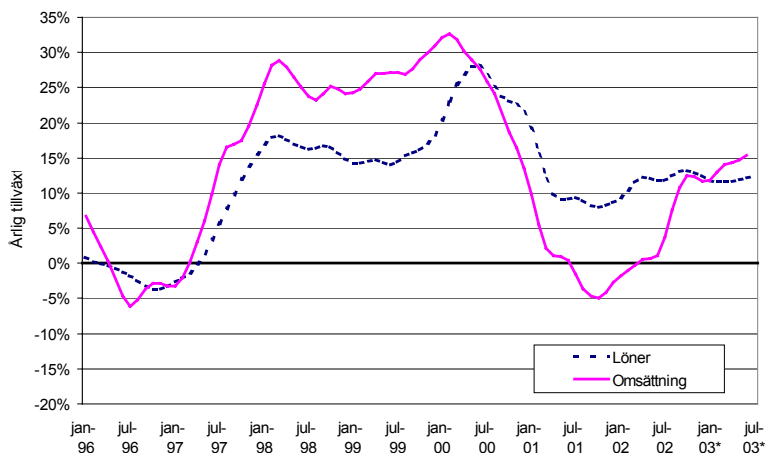
Omsättningens årliga tillväxttakt har under hela den period som ÅSUBs register omfattar varit nästan 7 procent. Lönekostnadernas årliga tillväxttakt var som högst (nästan 9 procent) årsskiftet 2001-2002 för att sedan bli långsammare. Sedan början av innevarande år har lönekakan åter börjat växa snabbare och närmade sig under sommaren samma tillväxttakt som företagets försäljning (5-6 procent). Jämfört med situationen år 1995 har omsättningen i löpande priser ökat med ca 66 procent och lönekostnaderna med ca 43 procent.

Enligt vårbarometern såg framtidsutsikterna för **byggsektorn** relativt ljusa ut. Lönsamheten förväntades öka och företagens vilja att investera och nyanställa var god. Under de närmaste åren uppgav företagen sålunda att de främst kommer att satsa på personalutbildning samt expansion genom ökad arbetskraft förutom att de kommer att rationalisera verksamheten. Största delen av byggföretagen uppgav också bristen på kompetent personal som det största hindret för utvecklingen av det egna företaget följt av den hårda konkurrensen. Detta gäller fortfarande efter den gångna sommaren.

Branschen verkar för närvarande surfa på en åländsk byggkonjunkturtopp som kommer att vara åtminstone detta år ut. Bristen på arbetskraft är påtaglig och flera finska företag/byggare är för närvarande aktiva på den åländska marknaden för att utnyttja konjunkturtoppen inom branschen. Konjunkturläget avspeglar sig även inom sågindustrin som under året haft mycket lokal avsättning av sina produkter på grund av den höga aktivitetsnivån inom byggsektorn. Bedömare inom branschen uttrycker dock viss oro för situationen om 1-2 år, då den åländska byggsektorn – om inte fler nya byggprojekt startas - sannolikt kommer att gå in en betydligt lugnare konjunkturfas.

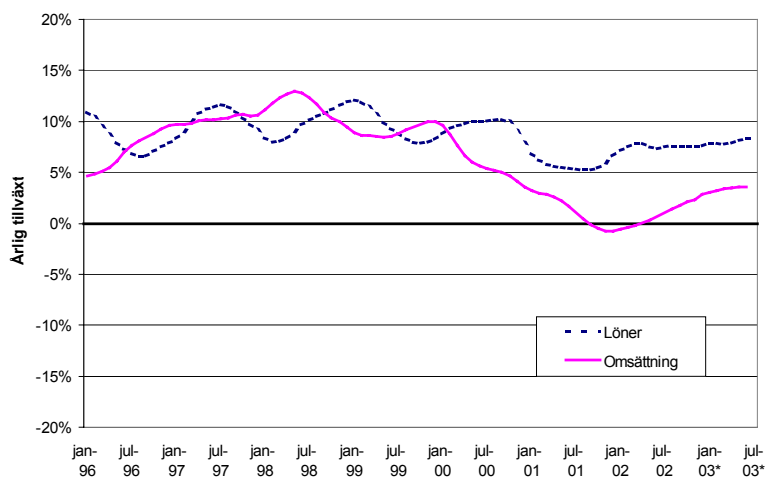
Årets kraftiga uppgång inom byggsektorn bekräftas även av de uppdaterade uppgifterna från mervärdesskatteregistret. Från januari och fram till sommaren innevarande år tog omsättningstillväxten ett påtagligt kliv uppåt – från en genomsnittlig tillväxttakt (årsbasis) på drygt 11 procent i början av året till en mer än 15 procent under den gångna sommaren. Lönevolymernas tillväxttakt har i stort följt omsättningens, dock sedan början av året på en något lägre nivå än omsättningstillväxten, något som ju också tyder på förbättrad produktivitet och ökade marginaler inom branschen.

Figur 18: Byggbranschens omsättnings- och lönekostnadsutveckling

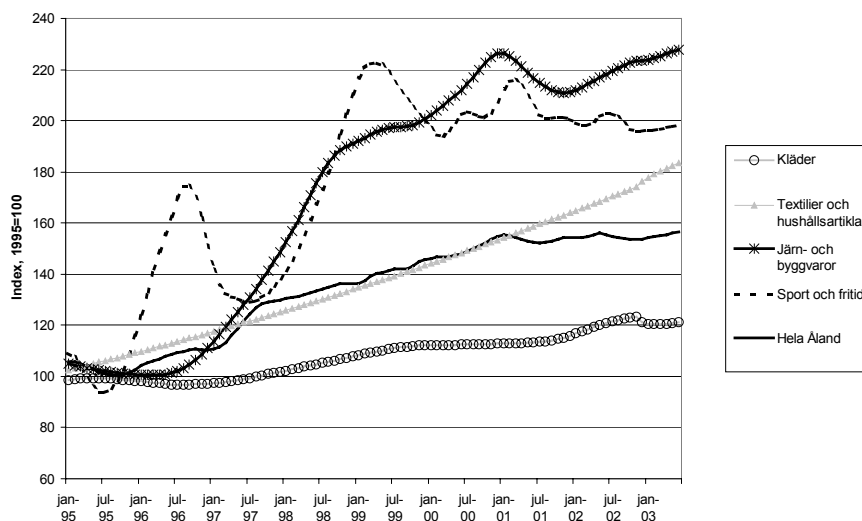
Bilden av **handeln** har varit rätt stabil och ljus i de senaste konjunkturbarometrarna med positiva förväntningar på lönsamheten. Detta gällde även den senaste vårbarometern. Utvecklingen under sommaren och inledningen av hösten har bekräftat den allmänt taget ljusa bilden. Ålänningarnas konsumtion är fortsatt hög och upplevs av delar av handeln ha förbättrats ytterligare under innevarande år. Även turistintäkterna har bidragit till inkomsterna på ett positivt sätt. Branschen genomgår dock en gradvis förskjutning mot de största och mer centralt lokaliserade enheterna, medan småbutikerna, särskilt inom dagligvaru- och fackhandeln, får det allt svårare att klara konkurrensen. De nyinvesteringsplaner som finns gäller också nästan uteslutande utvecklingen av de större detaljhandelsenheterna.

Figur 19: Handelns omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Sedan början av förra året har handelns omsättnings och löneökningstakt stigit rätt påtagligt (*figur 19*). Ett potentiellt bekymmer är dock att lönekostnadsutvecklingen (för branschen som helhet) ända sedan början av år 2000 kontinuerligt legat över omsättningstillväxttakten.

Figur 20: Omsättningens utveckling inom detaljhandeln

En närmar titt på utvecklingstrenderna inom vissa delar av handeln visar att omsättningen i företag som säljer produkter förknippade med byggnad, sport och fritid samt inredning har ökat snabbast sedan år 1995 (*figur 20*). Alla dessa delbranscher är sådana som traditionellt är känsliga för konjunktursvängningar. Sedan år 1995 har omsättningen i företag som säljer järn- och byggvaror ökat snabbast. Under år 2001 minskade dock omsättningen i företagen som säljer järn- och byggvaror för att sedan öka igen år 2002. Detta var även var fallet för byggföretagen (se *figur 18*). Den allt snabbare tillväxten i byggvaruhandeln har fortsatt även under 2003. Handeln med sport- och fritidsartiklar har också ökat snabbt, men det verkar som om omsättningen stabiliserat sig runt indexnivån 200. En annan bransch vars omsättningsutveckling ligger ovanför genomsnittets är handeln med textilier och hushållsartiklar (butikshandel med möbler, belysningsarmatur, inredningsartiklar mm). Omsättningen inom handeln med kläder, som ligger under genomsnittet för handeln, har ökat med drygt 20 procent i löpande priser sedan år 1995. Efter en mera markerad uppgång från andra halvan av 2001 och fram till sommaren 2002 har tillväxttakten dock tenderat att gå ner en aning inom klädeshandeln. Under våren och sommaren innevarande år märks dock en åter en svag uppgång inom branschen.

Under år 2002 minskade antalet nyregistrerade bilar med 4 procent (totalt nyregistrerades 550 bilar), vilket delvis kan förklaras med osäkerheten kring skattereformen för nya bilar och de utdragna processerna om importen av begagnade bilar. Antalet begagnade bilar från Finland ökade däremot under året med 6 procent (totalt infördes 542). Under de nio första månaderna år 2003 nyregistrerades totalt 538 bilar. Detta motsvarar en uppgång med 115 bilar (27

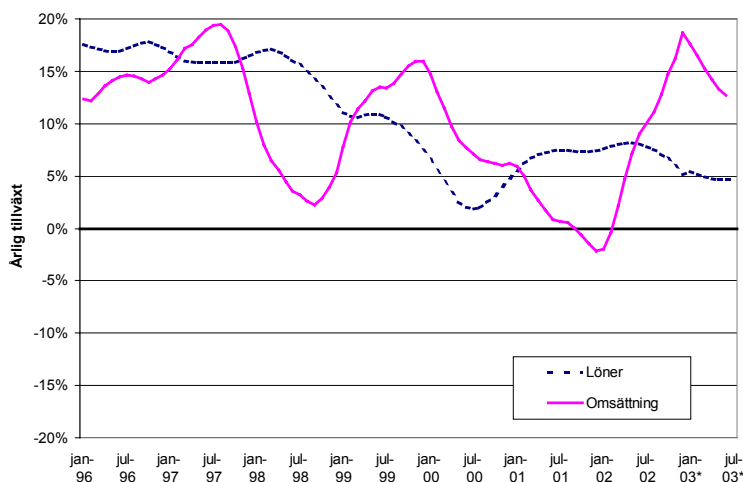
procent) jämfört med motsvarande period i fjol. Poängteras bör att antalet nyregistrerade bilar sjönk i september (-18 procent) för första gången i år. Under de åtta första månaderna sjönk införseln av begagnade bilar från Finland med 5 procent till 344 stycken, varav 280 var personbilar. Importen av begagnade personbilar från utlandet uppgick till 147 stycken varav huvuddelen (127) kom från Sverige.

En något svagare utveckling av antalet nyregistrerade bilar förutspås under nästa år. Den svenska bilimporten kommer sannolikt att bli viktigare. Eftersom priset för en typisk bättre begagnad bil ligger ca 20 procent under hittillsvarande åländska priser, så kommer detta att medföra en sänkning av priserna inom hela den begagnade bilmarknaden på Åland. Det kan inte heller uteslutas att detta påverkar nybilsförsäljningen – åtminstone för en del bilmärken. Vissa omstruktureringar när det gäller fördelningen av märken och andra typer av serviceavtal bland de åländska återförsäljarna kan också bli aktuella.

Inom **hotell- och restaurangbranschen** var utsikterna enligt vårens konjunkturbarometer för branschen som helhet negativa, medan förväntningarna på det egna företagets verksamhet var svagt positiva. Vissa företag inom branschen uppgav att omsättningen under våren verkar ha minskat något jämfört med ifjol, medan sommarens försäljning blev relativt normal trots en sval start på sommaren. Flera företagare hade också den uppfattningen att högsäsongen har infallit en vecka senare i år jämfört med tidigare år. Dessutom verkar det som om det skett en förskjutning av semestrandet från juni månad till augusti.

Den finska marknaden uppvisade en marginell minskning i efterfrågan både bland privatpersoner samt företag, vilket kan bero på en allmän försvagning av konjunkturläget i Finland. En allmän uppfattning bland turisterna och speciellt bland svenskarna är att det är dyrt på Åland. Bokningsläget inför hösten verkar inte vara så bra, men man bör komma ihåg att trenden går mot mer spontant bokande och kortare framförhållning.

Figur 21: Hotellen och restaurangernas omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Omsättningens årliga tillväxttakt ökade stadigt under år 2002, efter att ha varit till och med negativ under vintern 2001-2002. Från att ha uppvisat en tillväxttakt om drygt 18 procent i slutet av år 2002 blev tillväxttakten långsammare igen under det första halvåret 2003, men låg trots detta i juni på en tillväxttakt om ca 13 procent. Lönekostnadernas årliga tillväxttakt blev aningen långsammare under hösten 2002 och har under det första halvåret 2003 hållit sig runt 5-procentsnivån.

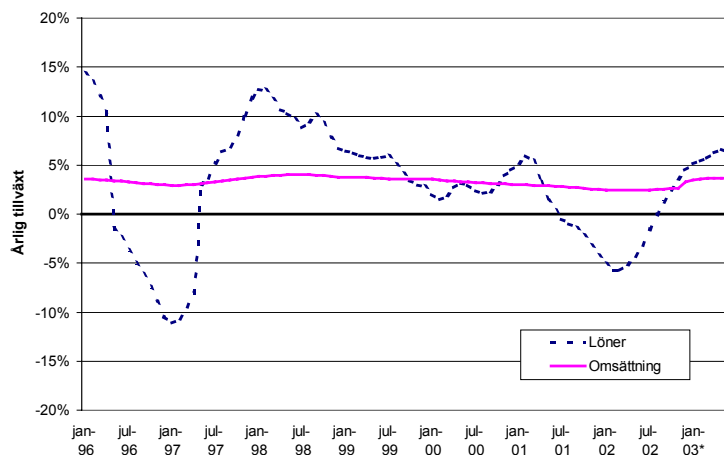
Poängteras bör att omsättningen inom hotell- och restaurangbranschen (trots relativt stora variationer i den årliga tillväxttakten) jämfört med andra branscher uppvisat en kraftig ökning, med nästan 130 procent i löpande priser sedan år 1995.

Enligt inresandestatistiken reste ca 1.374.900 personer till Åland under perioden januari-september 2003, en marginell ökning jämfört med motsvarande period ifjol. Antalet resenärerna från Finland verkar fortsättningsvis minska om än inte lika mycket som tidigare. Poängteras bör att antalet resenärer från Finland minskade med i snitt 6,5 procent under högsäsongen jämfört med juni-augusti ifjol. Resenärerna från Sverige ökade med 1,1 procent under de nio första månaderna.

Tillgänglig hotellstatistik visar på en marginell minskning av antalet övernattningar på de åländska hotellen under årets första nio månader. Svenskarnas hotellövernattningar ökade marginellt, medan finländarnas och de övriga gästernas övernattningar minskade med en respektive åtta procent.

Den inom den åländska ekonomin så omfattande branschen **transport och kommunikation** som domineras av sjöfarten men som omfattar alla former av transport, post- och telekommunikationer samt resebyråverksamhet. Företagen uppgav i vårens konjunkturbarometer att branschens framtidsutsikter har försämrats avsevärt, även om tilltron till det egna företags verksamhet fortfarande var svagt positiv. Förväntningarna på utvecklingen av omsättningen var negativa, men nu har även förväntningarna på lönsamheten försämrats avsevärt. Trots detta kunde en svag vilja till att nyanställa personal samt investera skönjas. Företagen uppgav också att de på lite längre sikt främst skall satsa på att investera. Den hårda konkurrensen uppfattades så sent som i våras fortfarande som det största hindret för utvecklingen av företagen, men även arbetslagstiftningen och osäkerheten om verksamhetsförutsättningar och konjunkturläge upplevdes som begränsande.

Figur 22: Omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom transport och kommunikation

En fram till sommaren 2003 uppdaterad bild av omsättningsutvecklingen inom branschen transport och kommunikation visar på förhållandevis stabil långsiktig tillväxttakt på årsbasis kring 3-4 procentsnivån. Lönernas årliga tillväxttakt har däremot varierat mer. Från och med våren 2001 minskade lönevolymerna till följd av ett kollektivavtal mellan redarföreningen och Sjömans-Unionen som skapade möjligheter för rederierna att sänka arbetskraftskostnaderna. Lönekostnadernas årliga tillväxttakt blev positiv igen hösten 2002 och närmade sig 7 procent (årsbasis) i början av den gångna sommaren. För närvarande är tvååriga kollektivavtal i kraft gällande huvuddelen av färj- och frakttonnaget. I början av nästa år kommer en allmän lönehöjning på 2,2 procent. Avtalen löper ut i februari 2005.

Denna höst blir avgörande för **färjsjöfartens** framtid under finsk/åländsk flagg. Dagsläget är att passagerarrederiernas försäljningsbidrag är på väg nedåt till följd av kraftigt sänkta landpriser (främst i Finland, diskussion pågår dock även i Sverige om en sänkning av alkoholskatten från och med 2005) samtidigt som konkurrerande från estniska fartyg blir allt mer märkbar. Hittills har redan tre passagerarfartyg, varav ett åländskt, inregistrerats under svensk flagg. Silja Line har meddelat att åtminstone ett av deras större fartyg byter flagg nästa år. För Birka Lines nybygge, som levereras nästa höst, har inga definitiva beslut om flaggval ännu tagits.

Den finska regeringen har meddelat att den inom november månad avser se över behovet att utveckla färjsjöfartens verksamhetsvillkor (inkl. rederibeskattningen). Om regeringen denna höst inte i första hand beslutar om sänkningar av arbetsgivarens lönebikostnader, och i andra hand om en revidering av rederibeskattningen ägnad att befrämja nyanskaffningar kommer flaggbytena inom finsk och åländsk färjsjöfart att fortsätta. Scenariot kommer i så fall vara att nybyggen flaggas direkt under annan flagg och fartyg som är direkt utsatta för konkurrens från lågkostnadsregister inom (eller utanför) EU, byter flagg.

Utflaggning av åländska färjor till Sverige behöver dock inte nödvändigtvis betyda att de av ålänningar besatta sjöarbetsplatserna automatiskt får ny arbetskraft från Sverige. Särskilt i det kortare perspektivet kan ålänningarnas position ombord till och med tänkas bli förstärkt av det faktum att fartygen hamnar under en enspråkig svensk myndighetstillsyn (och i vissa fall även förflyttning till mer Sverigeanknutna rutter). Det faktum att den svenska registermodellen ger större skatteåterbäring till rederierna från sjöarbetsplatser med i Sverige bosatt personal torde dock leda till ett långsiktigt tryck mot anställning av mer rikssvensk personal – alternativt att den åländska personalen bosätter sig i Sverige. För en åländsk färja av genomsnittsstorlek uppgår sålunda kostnadsskillnaden mellan enbart i Sverige respektive enbart på Åland (och/eller i Finland) bosatt sjöpersonal till över 500.000 euro per år – till den svenska personalens fördel.⁵

För det medelstora **lasttonnaget** kan det skönjas en svagt neråtgående trend på tidsbefraktningensmarknaden. Orsaken är överutbudet på tonnage som byggts på spekulation. Den vikande fraktmarknaden har medfört att flera av dessa fartyg idag är till salu. Det som räddat lönsamheten och hjälpt de etablerade rederierna att hålla ut i konkurrensen är att ränteläget är betydligt lägre än kalkylerat.

Det allra minsta resebefraktade frakttonnaget har haft en oväntat svag sommar vilket även lett till kortare perioder av uppläggning. Till hösten förväntas dock marknaden förbättras avsevärt. Man kommer sannolikt på befraktarhåll att gardera sig mot att det, som under det senaste året, återigen kan bli en mer påtaglig isvinter. Detta betyder att transportmängderna tillfälligt kan öka under hösten så att det temporärt också kan komma att finnas behov för mera tonnage.

Den finska regeringen verkar nu ha insett att inget rederi kommer att ta den nya tonnage-skattelagen i bruk. Därför är det positivt att en återinföring av 6 § fartygsanskaffningsreservering, i lagen om skattelättnader för sjöfarten, seglat upp som ett troligt alternativ. Denna åtgärd skulle vara snabb att genomföra och leda till omedelbara nyanskaffningar inom lastfartygssektorn.

Bristen på eget sjöfolk med STCW-behörighet har tvingat rederierna att komplettera sina besättningarna med kompetent arbetskraft från Estland, till åländska lönevillkor. Samtidigt ser det dock ut som om andelen ålänningar i sjöskolorna är på väg upp. Målsättningen inom branschen är att det traditionella sjöfararyrket återigen skall attrahera ungdomar, vilket i förlängningen utgör en bra grogrund för nya sjöfartsentreprenörer. Ett växande hot mot den

⁵ I den svenska s.k. nettolönemodellen beror denna effekt på det faktum att den nettolön som rederiet utbetalar till de på Åland (Finland) bosatta sjömännen blir högre än motsvarande nettolön för de i Sverige bosatta sjömännen. Eftersom mellanskillnaden (5-10 %) beskattas av den finska staten och de åländska (och finska) kommunerna, så blir det dock i slutändan ingen större skillnad på den lön som de åländska/finska respektive svenska sjömännen faktiskt får ut.

åländska sjöfarten är det faktum att det inte grundats några nya rederier på Åland sedan 1970-talet.

Det utflaggade **tanktonnaget** har haft goda tider med bra intjäning som följd av hyfsade fraktpriser och god efterfrågan, något som ser ut att hålla i sig även framöver med tanke på den gradvis förbättrade internationella konjunkturen med ökad produktion och världshandel som följd. Efter en omfattande förnyelse av tonnaget är också den ålandsägda flottan inom detta segment utomordentligt konkurrenskraftig inför kommande – inte minst inom EU - skärpningar av myndigheternas miljö- och säkerhetskrav på de sjögående oljetransporterna.

Enligt vårens konjunkturbarometer var framtidsutsikterna inom **finanssektorn** ljusa, åtminstone beträffande företagets syn på det egna företagets verksamhet. Förväntningarna på lönsamheten har dock försvagats jämfört med tidigare barometerundersökningar. I dagsläget verkar också företagen inta en avvaktande position när det gäller framtida personalförändringar och investeringar. De inom sektorn utbetalade lönevolymerna har under senare år uppvisat en jämn ökningstakt på 7-9 procent. Den under de senaste tio åren genomförda omstruktureringen av verksamheten från manuella till elektroniska tjänster verkar nu i huvudsak vara genomförd samtidigt som konkurrensläget, särskilt inom banksektorn, medfört över lag hårt pressa marginaler.

Nedgången på börserna och den minskade värdepappershandeln har också påverkat finansbolagens marginaler negativt. Även inom försäkringssektorn växer konkurrenstrycket genom etableringen av en ny typ av försäkringsförsäljning via bankerna.

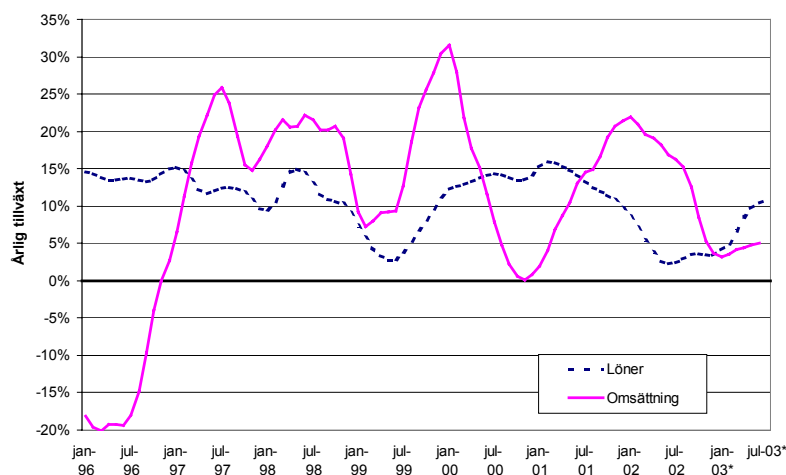
Bostadskrediterna har fortsatt att expandera tack vare stor nettoinflyttning och expanderande bostadsbyggande, en expansion som kreditföretagen förväntar fortsätta även under det kommande året. Även övriga privatkrediter går fortsättningsvis bra, bland annat tack vare de låga räntenivåerna. En eventuellt kommande generell höjning av räntenivån skulle dock kunna påverka utlåningen negativt.

Privatkundernas inflöde av sparmedel till bankerna uppvisar över lag en positiv utveckling. Även beträffande utvecklingen av försäkringsbolagens premievolymer är trenden försiktigt positiv.

Branschen **övriga tjänster** består av mycket olika typer av företag, till exempel företag som producerar tjänster till andra företag samt företag som är inriktade på enskilda privata konsumenter. Enligt varenkäten till företagen har framtidsutsikterna inom branschen ljusnat. Omsättningen förväntades öka under innevarande år, medan förväntningarna på lönsamheten hade justerats neråt. Företagen sade sig planera nyanställa personal under året, men några större investeringar planerades inte.

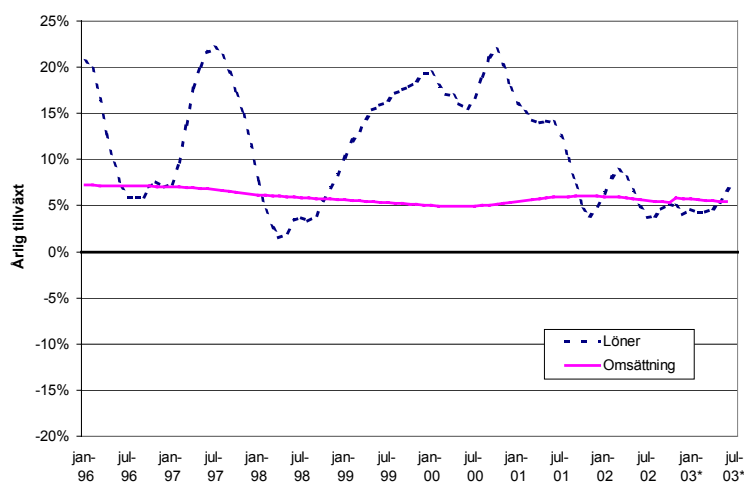
Bilden bekräftas i stort av uppdaterade momsregisterdata som visar på en sedan årsskiftet påtaglig uppgång i såväl omsättningen som löneutbetalningarna (*figur 23*). Uppgången är dock betydligt mer påtaglig för lönekostnaderna än för omsättningen, något som på sikt åter kan hota lönsamhetsutvecklingen och expansionskraften inom branschen.

Figur 23: Omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom övrig service

En särskild granskning av de företag som kan klassificeras som **IT-företag** och som alltså till övervägande del ingår i näringsgrenen övriga tjänster ger vid handen att framtidsutsikterna fortsättningsvis ser ljusa ut. Förväntningarna på omsättningen, antalet anställda och investeringsvolymerna var väldigt positiva vid ÅSUB's vårenkät till de aktuella företagen.

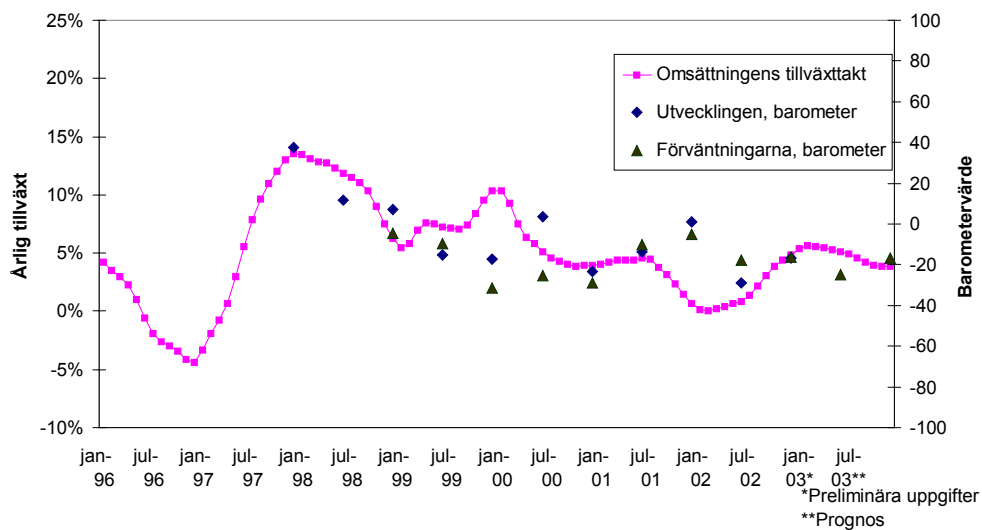
Figur 24: IT-sektorns omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Som framgår av uppdaterade mervärdeskatteregisterdata så har nu även tillväxten i lönerna börjat matcha produktionsutvecklingen bättre än tidigare (*figur 24*). Medan omsättningstillväxten hela tiden legat relativt stabilt på 5-7 procentsnivån, så har lönekostnadsutvecklingen varit synnerligen volatil. Instabiliteten i lönekostnaderna kan sannolikt åtminstone delvis förklaras med branschens svårigheter att hitta kompetent personal. Sedan mitten av 2002 ligger lönekostnadsutvecklingen dock ungefär på samma nivå som produktionen.

Bilaga: Omsättningens och lönernas utveckling - en jämförelse mellan barometersvaren och mervärdesskatteregistret

Omsättningens utveckling enligt momsregistret och konjunkturbarometern

Lönekostnadernas utveckling enligt momsregistret och personalstyrkans enligt konjunkturbarometern

